

Dušan Moro

MONAŠTVO – ZNAK I POTICAJ JEDINSTVU CRKVE

Monasticism – sign and impuls to unity of church

UDK:271(091)

271:261.8

Izvorni znanstveni članak

Primljeno 12/2003.

Sažetak

Saborski dokument, dekret ‘Orientalium Ecclesiarum’ br.5. ističe veliku važnost povijesti, predaja i crkvenih ustanova koje su nastale na Istoku, i koje su davale poseban pečat prvotnoj Crkvi i Crkvi Kristovoj prvog tisućljeća. Jedan od tih bitnih vidova života jedne, jedinstvene Crkve jest monaštvo.

Sam papa Ivan Pavao II., u apostolskom pismu ‘Orientale lumen’ (od 2.05.1995.) naglašava da monaštvo na Istoku nije neko izvanredno stanje pojedine kategorije, staleža i skupine vjernika, nego je ono kao “odnosna točka svih krštenih, u mjeri darova koje Gospodin nudi svakome i pojavljuje se kao simbolična sinteza kršćanstva”(br.9).

Upravo iz te perspektive – sinteze cjelokupnog kršćanstva, može se vidjeti i važnost monaštva, redovništva i udruga posvećenog života za Crkvu, posebice za ekumenizam i ekumensko gibanje danas. Na putu do željenog jedinstva potrebno je naglašavati, produbljivati i istraživati ono što nam je svima zajedničko, što je zajednička baština. Monaštvo je jedan vid te zajedničke baštine.

Drugi vatikanski sabor naglašava da će se razjedinjeni kršćani sve više međusobno približavati, što svaka zajednica i Crkva, bude obnovom i trajnim obraćenjem sve bliža Kristu. I monaštvo, kao istinski put nasljedovanja Krista, te potpunog predanja Bogu, jest istinski znak i uzor zajedništva, te, kao takvo, može biti poticaj i snažno usmjerenje u radu oko jedinstva Kristove Crkve.

Monaštvo i redovništvo, te udruge posvećenog života danas, mogu djelotvornije očitovati to prvotno jedinstvo, te pospješiti hod cjelokupne zajednice Kristovih vjernika na mukotrpnom putu do jedinstva Kristovih učenika, za koje je On sam molio nebeskog Oca,

u predvečerje svoje muke: "... da svi budu jedno, da svijet uzvjeruje da si me ti poslao!"(Iv 17,21.).

Ključne riječi: *monah, monaštvo, Pravilo monaškog života, rad, apostolat, evangelizacija, pobožnost, ekumenizam.*

UVOD

Jedan vid zajedničke baštine koji povezuje istočno (pravoslavno) kršćanstvo s onim zapadnim (katoličkim, latinskim) jest svakako monaštvo, odnosno redovništvo i redovničke zajednice i udruge posvećenog života.

Svu tu duhovnu i bogatu baštinu treba upoznavati, približavati i učiniti dostupnom svakom članu katoličke Crkve, posebice onima koji pristupaju svetim redovima. Sam dekret II. vat. sabora 'Orientalium Ecclesiarum' zahtijeva: "Povijest, predaje i premnoge crkvene ustanove bjelodano svjedoče koliko su istočne Crkve zaslužne za sveopću Crkvu. Zato Sveti Sabor ne samo da iskazuje dužnu cijenu i zasluženu hvalu toj crkvenoj baštini nego je i postojano smatra baštinom sveopće Kristove Crkve" (OE,br.5.).

Budući da je ta duhovna, a osobito monaška baština nešto što je nastalo već u počecima, u vrijeme dok je Kristova Crkva bila jedna i jedinstvena, ona predstavlja i jest nešto što je bogatstvo Crkve Kristove i nešto što jest i može biti 'znak jedinstva', zajedništva i 'povratak na izvore', jer je ta duhovna baština i obilje , te 'časna starina' ono bogatstvo i stvarnost koja nas najviše približava i povezuje s izvornom, apostolskom baštinom i životom prvotne Crkve. A Papa Ivan Pavao II, u apostolskom pismu 'Orientale lumen' br.9., govoreći o monaštvu na Istoku, ovako ga vidi i procjenjuje: "Na Istoku je monaštvo sačuvalo veliko jedinstvo, ne poznajući kao na Zapadu oblikovanje različitih tipova apostolskog života. Različiti izrazi monaškog života, od strogog cenobitizma, kako su ga poimali Pahomije i Bazilije, do najstrožeg pustinjaštva jednog Antuna ili Makarija Egipatskog, odgovaraju više različitim stadijima duhovnog hoda nego li izboru različitih životnih stanja. U svakom slučaju svi se pozivaju na monaštvo u sebi, u bilo kojem obliku se ono izražavalo. Osim toga monaštvo se na Istoku nije smatralo izvanrednim stanjem, vlastito nekoj kategoriji kršćana, nego kao odnosna točka svih krštenih, u mjeri darova koje Gospodin nudi svakome, i pojavljuje se kao simbolična sinteza kršćanstva".¹

¹ IVAN PAVAO II., *Orientalis lumen*, br.9. Dokumenti 104., KS, Zagreb 1995., str.132.

I promatrajući tu pojavu, s ekumenskog motrišta, može se reći da ta zajednička baština i stvarnost monaštva na Istoku, te razni oblici posvećenog života koji će se razviti na Zapadu, mogu mnogo doprinijeti da 'odijeljene Crkve', 'sestrinske Crkve', mogu lakše pronaći i doprijeti do jedinstva i zajedništva kojima teži ekumenski pokret u svim kršćanskim Crkvama.

Monaštvo, kao 'simbolična sinteza kršćanstva', kako ga je okarakterizirao papa Ivan Pavao, može i u naše vrijeme i u skoroj budućnosti, biti ekumenska okosnica i putokaz svim kršćanskim Crkvama da konačno zaživi i da svi budemo 'jedno' u Kristu Gospodinu (usp. Iv 17,21.).

Povijesno gledano, institucija monaštva, asketizma, anahoretskog i cenobitskog (zajedničkog) života, nastala je na Istoku i duboko se ukorijenila u Istočnim Crkvama i daje snažan pečat duhovnom, crkvenom, liturgijskom, juridičkom, disciplinskom i kulturnom životu tih Crkava. Istini za volju, monaštvo i život u osamljenosti, u krugu manjih zajednica, samostana, opatija i većih skupina pripadnika neke religije i religiozne grupe nije isključiva pojava kršćanstva, nego se pojavljuje i prisutna je i u drugim religijama.

Već je u grčkom, poganskom svijetu, postojao fenomen povlačenja u osamu radi mira, traženja smisla, bavljenja filozofijom. Kod Pitagore, Platona, stoika nailazimo na opise tih pojava. Filon Aleksandrijski piše o 'terapeutima' (duhovnim liječnicima, pomagačima), koji su živjeli zajedno, u manjim skupinama i bavili se kontemplacijom, traženjem mira, smirenosti, tišine, duhovnog smisla i o tome pisali, propovijedali i preporučivali drugim ljudima, svojim suvremenicima.²

Taj fenomen povlačenja u samoću, osamljena mjesta, te življenje u posebnim, manjim ili većim zajednicama, nalazimo i u svim religijama svijeta, posebice onim istočnim kao što je to budizam, hinduizam konfucijanizam, taoizam te u židovstvu i islamu i njegovim denominacijama.³ To je praksa koja je prisutna, živa i jako cijenjena do dana današnjega, a bit će to i u budućnosti. Ali, monaštvo i oblici zajedničkog života na Istoku, te redovništvo na Zapadu, najviše se razvilo u kršćanstvu, posebice onom istočnom i u prvim stoljećima Crkve odigrat će značajnu ulogu i davati poseban pečat koji ostaje i traje do dana današnjega. Stoga

² Usp. FILON Aleks., *De vita contemplativa*, 2; Ed. P. MIGUEL, *Les oeuvres de Philon d'Alexandrie*, 29, Paris 1963., str.78 sl.

³ Usp. T.Z. TENŠEK, *Asketsko-monaška duhovnost otačkog razdoblja. Počeci i razvoj kršćanskog asketizma i monaštva do sv. Benedikta*, KS, Zagreb 2003., str.12-25.

je potrebno bolje i podrobnije vidjeti tu pojavu i njezin doprinos životu i svjedočanstvu Kristove Crkve u prošlim stoljećima i u suvremenom kršćanstvu.

1. MONAŠTVO U KRŠĆANSTVU

Poticaj i izvor takvog opredjeljenja leži u samoj Isusovoj praksi i primjeru. On se, za vrijeme svog propovijedanja, povlačio u osamu, na samotna mjesta. “Kad otpusti narod, uspe se na goru, u samoću, da se moli” (Mt 14,23; usp. također: Mk 1,35-36;6,31-32; Mt,6,5; Dj 2,42; Rim 8,27; Jak 1,5;5,13).

Slijedeći taj primjer, a i preporuke o molitvi drugih svetopisamskih pisaca, već u apostolsko vrijeme pojavljuju se pojedinci koji prihvaćaju evanđeoski savjet koji je Isus uputio bogatom mladiću: “Ako želiš biti savršen, hajde, prodaj što imaš i podaj siromasima, pa ćeš imati blago na nebu. Onda dođi, i slijedi me!” (Mt 19, 21.). Mnogi se pozivaju i na primjer i spise sv. Pavla apostola koji je prigrlio celibatski način života, da bi bio potpuno slobodan i posvećen naviještanju evanđelja (usp.1 Kor 7,7.). Na taj način “monaštvo je u savršenom duhovnom kontinuitetu s apostolskom tradicijom: rađa se zajedno s iskustvom nekih kršćana koji žele nastaviti sa svjedočenjem i vjerovanjem u ‘novost’ koju donosi evanđelje i koja se tiče opstojnosti, stila života, vrijednosti koje se izražavaju na osobnom i na zajedničkom planu”.⁴

Ipak, prve, veće i značajnije pojave asketa, monaha, i drugih oblika zajedničkog života, pojavljuju se nešto kasnije, gotovo dva i pol stoljeća poslije. Začetnik i otac monaštva u Crkvi prvih stoljeća jest sv. Antun, nazvan i ‘velikim’ (oko 251/2.-356.). O njemu je životopis napisao sv. Atanazije Veliki (+373.).⁵ Najvažniji dio u tom djelu, tj. nauku i opravdanje takvog života nalazimo u pogl. 16-43. Tu se ističe da je Antun “... privukao mnoge pa su se ubrzo pustinje istočnog Sredozemlja napučile onima koji su ga došli nasljedovati. Tako je kršćanska pojava monaštva postalo glavno obilježje Crkve”.⁶ Atanazije naglašava Antunovo evanđeosko nadahnuće u odabiru

⁴ M. TENACE, *Il Cristianesimo Bizantino. Storia, teologia, tradizione monastica*, Carocci, Roma 2000., str. 130.

⁵ ATANAZIJE Vel., *Vita Antonii*: PG 26, 837-976: Djelo je prevedeno i na hrvatski. Vidi: *Život svetog Antuna Pustinjaka* (Preveo o. D. DAMJANOVIĆ, franjevac), KS, Brat Franjo, Zagreb 1985.

⁶ D. GRABNER OSB., *Monaštvo, u Suvremena Katolička enciklopedija*, (prir. M. GLAZIER - M.K. HELLWIG), LAUS, Split 1998., str. 629-631.

života u odricanju, te njegovu borbu protiv zla (demona) i žar za pravovjernom naukom i obranom ortodoksije.

Istovremeno djeluje i drugi 'otac monaštva' sv. Pahomije (rođen oko 290-+346.). On se pojavljuje u tebaidskoj pustinji i naglašava zajednički život monaha. Neki su pisci takav način života nazivali 'anđeoskim' već ovdje na zemlji (bio,j avggeliko,j).

U isto vrijeme, u Maloj Aziji, i nezavisno od 'egipatskog primjera' rađa se monaštvo i prvi oblici monaštva. Začetnik je Eustahije iz Sebaste u Kapadociji, koji oko 340. u Pontu osniva manje grupe od kojih će se razviti monaške skupine.

Pod utjecajem sv. Antuna i slijedeći njegov primjer i način života, u Egiptu i u njegovim pustinjama i osamljenim mjestima šire se naseobine zajedničkog života. To se povećava koncem 3. stoljeća i početkom 4. st. Poznat je i sv. Makarije (+oko 390.), kao jedan od prvih monaha, eremita. On je napisao i *Regulu monaškog života* ('Regula Macarii'). Makarije je djelovao u južnom dijelu velike pustinje Sceti i tu okupljao svoje učenike, ističući potrebu samoće i sigurne slobode i osamljenosti.

U isto vrijeme nastaje i 'Regula Orientalis'. Međutim, ta Regula je nastala početkom 6. st., ali na jugu Italije jer je Bizant ponovno osvojio jug Italije 535. i tu se vidi 'orijentalni' utjecaj. Osobito je prisutno međusobno prožimanje istočnog monaštva i onog zapadnog u vremenima cara Justinijana (527.-565.), i poslije cara Leona Izaurijskoga (717.-740.), tj. za ikonoklasnih borbi.

Među njima mnogi se odlikuju svetim, asketskim, molitvenim životom, te okupljaju oko sebe učenike; postaju duhovnim vođama i učiteljima; savjetnicima u mnogim teškim pitanjima i problemima, bilo crkvenog, bilo društvenog i duhovnog života pojedinaca i cijelih mjesnih Crkava. Dakle, početak monaštva jest u pojedinačnim, asketskim likovima koji će, poslije, prihvaćati i okupljati, oko sebe učenike, nasljedovatelje. Nastaju 'anahoretske' skupine, tj. skupine koje predstavljaju 'drugi' stadij nastajanja monaštva. Taj oblik života nazvat će se poslije, 'laura', u kojima je zajednički, cenobitski (koino,j bio,j) način života bio mnogo fleksibilniji, slobodniji, otvoreniji.

Te skupine su bile čak i velike. Tako, npr. monaško mjesto Nitria (danas Wadi Nutrin) u Egiptu, koju je osnovao sv. Ammun (+prije 356.), brojila je oko 5 000 monaha. Posebno su brojne te naseobine, ili 'laurae' (lau/ra) u Palestini, jer su povezane sa svetim mjestima iz biblijske povijesti i sa događajima iz Isusovog zemaljskog života. Sve je to, u početku, organizirano na slobodnom, fleksibilnom i vrlo različitom načinu života. Pojedinaac, karizmatična osoba, osnivač, vođa, duhovni vođa i asket, eremit ili anahoreta, daje pečat i osobitosti svakoj od tih prvotnih skupina.

Zanimljivo je da se monaštvo i monaški pokret pojavljuje početkom 4. st. upravo u vrijeme kada Crkva zadobiva slobodu i ulazi u grčko-rimski svijet, i kada se 'pomirila' sa svijetom. Upravo u to vrijeme 'pojavljuje se pokret *osporavanja*, oporbe, koji se 'odriče svijeta', kako to ističe S. Manna u najnovijim istraživanjima monaškog fenomena na Istoku.⁷ Ta pojava i pokret se rađa najprije u Siriji i Egiptu, te u Kapadociji i taj pokret je 'oslobađao svoje evanđeosko nadahnuće i postajao je jedna od najsnažnijih snaga Crkve; iako je i često zastranjivao i težio sektašenju. "On je nastavljao onu vrlo zahtjevnu *asketsku koncepciju krštenja* koja se oslanjala na suzdržljivosti, na siromaštvu i na životu molitve. Jednom riječju, to je židovsko-kršćanska, proročka tradicija, koja se u Siriji konkretizira u instituciji 'sinova saveza'".⁸

Daljnji razvoj i iskorak prema pravom, zajedničkom i monaškom životu u pravom smislu riječi, dogodit će se sa sv. Pahomijem starijim (oko 287-+347.). On je učenik i prijatelj sv. Antuna Pustinjaka i nastavit će njegovo djelo. On je shvatio sve prednosti, ali i nedostatke početnog monaštva i dati će naglasak na zajednički, *cenobitski*, način života. On će osnovati i monaško selo u Tabennisi, na desnoj strani rijeke Nila. On će dati i pravilo (Regula), koja će, konačno, utemeljiti i dati oblike 'zajedničkom' životu. Važnost i veliku ulogu takvih monaških zajednica u početku 4. st., osobito u teološkim razmiricama i teološkom produbljivanju vjerskih sadržaja, naglasit će i Tomislav Šagi-Bunić, ističući da je "monaški ideal, koji se u to vrijeme javio, odigrao je u tom smislu (tj. da dublje teološki razmišlja i formulira istine vjere, m.o.) veliku ulogu i za razvitak književnosti"⁹.

Monaštvo je, tako, već nakon Nicejskoga sabora 325., započelo igrati i određenu ulogu u crkvenom i teološkom smislu, i iz tog kruga će se pojavljivati i veliki mislioci i teolozi, i tako doprinositi rješavanju teških razmirica i teoloških rasprava koje su razjedinjavale Crkvu prvih stoljeća. Jednom riječju, monaštvo i monaški fenomen koji je bujao u prvim stoljećima kršćanstva, bilo na Istoku, bilo na Zapadu, jest veliko bogatstvo i produbljenje, posvećenje kršćanskog života. U tom smislu može se dati i definicija tog načina života. "Monah je vjernik koji, po svom intimnom pozivu, na primjereniji način teži ostvarenju nasljedovanja Isusa, i to ne samo u duhu nego i svojim izvanjskim obličjem, životom u samoći.

⁷ Vidi S. MANNA, *Rapporti tra monachesimo latino e monachesimo orientale*, u *Il ruolo del monachesimo nell' ecumenismo* (a cura di D. Giordano O.S.B.), Studia Olivetana VII., Abazia Monte Oliveto Maggiore (Siena), 2002., str. 81-98.

⁸ S. MANN, *Nav. dj.*, str. 86.

⁹ Povijest kršćanske literature I. KS, Zagreb 1976., str. 32.

Ostaje u svijetu, ali nije od svijeta, jer njegov je život s Kristom sakriven u Bogu, živeći samo za slavu Božju, slavu Očevu”.¹⁰ A E. Benz ga ovako definira: “Monah je dakle unutar kršćanske zajednice prvotno ‘savršen’, koji se trudi da ispuni evanđeosku zapovijed: ‘Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski’ (Mt 5,48). Sirijska riječ znači također i ‘jedinorođenac’, ‘jedinac’. Kristova mesijanska titula kao jedinođenoga Sina (Iv 1,14) prenosi se na savršenog kršćanina, monaha. On je slika Isusa Krista i zbog te uzorne sličnosti s njime bit će uzdignut u rang jedinođenoga Sina Božjega.”¹¹

Sam Pahomije će, još za vrijeme svoga života, osnovati devet muških samostana i dva za žene. To će biti početak i pravno utemeljenje cenobitskog (zajedničkog i zajedničarskog), samostanskog života.

1.1. Sv. Bazilije kao otac monaštva i pisac Pravila

Na tom tragu i u tu kategoriju možemo ubrojiti i ‘drugog oca’, ili ‘osnivača’ monaštva, sv. Bazilija Velikog (iz Cezareje u Kapadociji) (329/300+379.). I njemu se ‘osamljeni’ način života čini opasnim, i čak je u suprotnosti s kršćanskom ljubavlju. Kršćanstvo je, ističe sv. Bazilije, bitno vjera ‘zajedništva’ i zajednički život Kristovih nasljedovatelja to pokazuje u najvišem smislu i na najbolji mogući način. Bazilije je bitno nadahnut monaškim idealom zahvaljujući Eustatiju Sebastijskom, čiji su učenici u Maloj Aziji širili ideal asketizma. “Obučeni u siromašnu odjeću, živjeli su besprijekornim životom, u čistoći i povučeniosti, posvećivali su se postojano molitvi i drugim duhovnim vježbama. Takvima im se pridružila oko god. 352. majka Bazilijeva Emelija, njegova sestra Makrina i braća Naukracije i Petar... i to na seoskom posjedu što ga je Bazilijeva obitelj imala u Aniziji, uz rijeku Iris!”¹² Sam Bazilije će se, nakon povratka sa studija u Ateni, krstiti 356. Poslije krštenja “dijeli dobra siromasima i povlači se u zabit nedaleko samostana gdje mu žive majka i sestra.... Uz Bibliju Bazilije u osami izblizeg proučava monaški život koji je tada snažnije uhvatio korijena u Crkvi. I on uvelike pridonosi širenju monaškog pokreta time što osniva samostane i piše monaška pravila. Zato s pravom Bazilija

¹⁰ T. Z. TENŠEK, *Asketsko-monaška duhovnost otačkog razdoblja*, KS, Zagreb 2003., str. 93.

¹¹ Ernst BENZ, *Duh i život Istočne Crkve*, KS, Zagreb 2003., str. 122.

¹² T. Z. TENŠEK, *Kršćanstvo Istoka*, KS, Zagreb, 2001., str. 56.

smatramo ocem Istočnog monaštva. Ono do danas živi od zasada što ih je Bazilije postavio”.¹³

Dakle, on će napisati *Pravilo*¹⁴. To opširnije ‘Pravilo’ će biti, poslije, prihvaćeno od svih monaških zajednica i biti će, na neki način, temelj i stup cjelokupnog, istočnog monaštva. Ipak, i sam Bazilije ne želi u potpunosti potisnuti ‘osamljeni’ način života i potrebu pojedinaca za mirom, osamom, tišinom, za *hezihijom* (h’sucia = mir, smirenost, tišina, osama). Monah je, bitno na Istoku, čovjek, kršćanin, krštenik, *laik*, koji “ukoliko bira da živi sam s Bogom, naziva se ‘monah’, koji je sam, ujedinjen, odvojen, jedinstven, jedan s Bogom; ujedinjen u sebi samome; odvojen od svega i od svijuju; ujedinjen sa svima i sa svime”.¹⁵ Pa čak i sama riječ ‘monah’ dolazi od riječi ‘monos’ (mo,noj), sam, osamljen, jedan. Sama riječ ‘monachos’ (monaco,j) pojavljuje se, po prvi put zapisana na nekom papirusu, oko 324. u Egiptu.

Monaška duhovnost polazi i proistječe od brige i nastojanja oko osobnog, duhovnog savršenstva u kojoj pojedinac, ili manja skupina, grupa, mora napredovati, te tražiti prikladna sredstva, ali i mjesto i prilike koje će tome pogodovati. To je asketizam koji se prakticirao u palestinskim, sirijskim, egipatskim i kapadocijskim područjima. O njemu je Bazilije detaljnije pisao u svome *Drugom pismu*, i on se sastoji od sljedećih čimbenika:

a) sav asketski ideal sastoji se u nasljedovanju Krista, kao jedinom putu koji vodi u život.

b) utisnuti Krista u vlastito srce i čuvati duh u miru, čuvati osim toga budni spomen na Isusa, to je prvi korak askeze.

c) sredstva za postignuće toga cilja jesu odreknuće i vlastiti napor oko težnje za Bogom pomoću molitve.

d) redovite obaveze kojima se te asketske grupe bave jesu: zajedničko moljenje časoslova kojim se zajednica združuje s anđelima; manualni rad, praćen tihom molitvom i pjevanjem himana; čitanje i meditiranje Svetog pisma; osobna i privatna molitva.

e) u pismu se naglašava kako asket ne smije biti zabrinut zbog izvanjskog izgleda, zato što ima neurednu kosu, grubu i nedoličnu odjeću.¹⁶

Sv. Bazilije je sastavio i *Moralna pravila* (*Moralia* ili *Etika*) u kojima donosi 80 pravila monaškog, zajedničkog života. Interesantno je da je to djelo potkrijepio s preko 1500 biblijskih

¹³ BAZILJE Veliki, *Duh Sveti*, Služba Božja, Makarska 1978., str. 14.

¹⁴ *Regulae fusius tractatae* 7: PG 31,928-933.

¹⁵ M. TENACE, *nav. dj.*, str. 131.

¹⁶ Usp. ISTI, str. 58-59.

navoda, uglavnom iz Novog zavjeta. “Zaključci do kojih dolazi na temelju minucioznog i obilnog suočavanja asketskog ideala (ili bolje, kršćanskog!) s Riječju Božjom mogu se sažeti u slijedeće: najbolji način cjelovitog kršćanskog življenja jest život u zajedništvu gdje se vježbanje u kreposti povezuje s djelima ljubavi unutar mjesne Crkve. To je poruka Moralnih pravila” kako to piše Z. Tenšek.¹⁷ Tu dimenziju zajedništva, zajednice Bazilije će, jednako kao i Pahomije, uspoređivati i vraćati na prvotni uzor, ideal, na jeruzalemsku, kršćansku zajednicu iz Djela apostolskih. Bazilije u *Opširnim pravilima* 5 puta navodi Dj 2,44 i 4,32-35.¹⁸

Iz svega toga Z. Tenšek zaključuje: “Termin bratstvo (avdelfw,tej) neprestano se pojavljuje u Bazilijevim spisima. Karakteristika toga bratstva jest njegov socijalni karakter. Zajednica za Bazilija ne može dozvoliti da u njoj svatko provodi život za sebe. U njoj svaki brat treba nastojati odricati se samoga sebe i raditi za dobro cjeline. Bazilijeva je zajednica živo tijelo, živi organ Crkve koja je mistično tijelo Kristovo. U tom tijelu svaki ud mora imati svoje mjesto, izvršiti svoju zadaću koja mu je povjerena, i ne prisvajati sebi ulogu koja je drugom udu namijenjena. Svatko posjeduje njemu povjereni dar kojim pridonosi zajedničkom dobru”.¹⁹

Jednom riječju, Bazilije je ‘otac’, začetnik i ‘zakonodavac’ istočnog monaštva. On “daje prednost cenobitskom životu pred anahoretskim. Prvi način bolje odgovara ljudskoj naravi (usp. RF 7.) i bolje odgovara evanđeoskom pozivu i iskustvu prvobitne Crkve. Cenobitski život osim toga pruža mogućnost da se zajednica pojavi i izvan cenobija djelima milosrđa prema siromašnima, napuštenima i bolesnima. Koliko je Baziliju do toga bilo stalo svjedoče nam ubožišta i konačišta za strance i namjernike koje je on dao izgraditi i u kojima rade njegova braća”.²⁰ Među sredstvima posvećenja i osobnog usavršavanja posebnu će ulogu imati iskustvo i osobni put glasovitih asketa, monaha, *anahoreta* (samaca, osamljenika, onih koji se povlače sami, u osamu, u osamljena, daleka mjesta; riječ dolazi od glagola avnacwre,w), koji su i pismeno ostavili i preporučivali svoj put i svoj hod na tom putu. I to iskustvo će se ucijepiti u veliku rijeku i baštinu monaštva i istočne duhovnosti koja će snažno obilježiti istočno kršćanstvo.

U tom vidu će se razvijati i teologija monaškog života; obrazlaganje temelja monaške duhovnosti i neophodna sredstva i načini kako se može napredovati na tom putu. U tom vidu poznati

¹⁷ ISTI, str.59.

¹⁸ Usp. BAZILJE, *Regulae fusius tractatae* 7,19.32.34.35.

¹⁹ T. Z. TENŠEK, *nav. dj.*, str. 61.

²⁰ ISTI, str.61-62.

su spisi glasovitih asketa, npr. Evagrija Pontika (+399.), Ammonas-a (4.st.), sv. Nila (+oko 430.), koji su sadržani u 'Vitae Patrum', ili 'Apothegmata pateron'²¹.

Posebna vrsta asketa i asketizma bijahu 'styliti' (stuli,thj), tj. oni koji su provodili život stojeći ili živeći na stupu, kamenu, hridini. Najviše ih je bilo u Siriji, pa u Egiptu. Glasoviti je Šimun Stilita, zatim Jakobos, učenik sv. Marona, Abraham iz biskupije Cira, i drugi. Takvih pojava je bilo čak do kraja 10. st., a u Rusiji je to bilo i u 19. st. Poznati su glasoviti 'styliti': Danijel iz Carigrada(+495.), Simeon mlađi ('596.), Luka mlađi iz Grčke (+956.), te Serafim iz Sarova (Rusija, iz 19. st.).

46

Teodoret iz Cira, (+466.), opisao je neke od tih asketa i stilita iz 4. i 5. st. kao npr. Petra Galatasa, Marciana, Akepsinasa, Afraata, Domina, Romanosa, itd. O njima se raspravljalo i na najvišim razinama, saborima i donosile su se određene naredbe i upozorenja. Tako npr. na 'trullanskom' saboru, iz 692., koji je donio i kanon (41.) o tom pitanju i koji naređuje biskupima da se ne daje dozvola za to onom tko prije nije živio barem tri godine u zajednici (samostanu, manastiru), i jednu godinu u samoći. Te pojave će, s vremenom, i kasnijim razvojem, i sa sve većim širenjem asketizma i monaštva, pravno regulirati i crkvena i državna vlast i institucije. Svjedoče nam o tome kanoni (odredbe, dekreti) i Kalcedonskog sabora (451.). Sabor u 4. kanonu ovako određuje: "Svi oni koji istinski i autentično slijede monaški život neka budu poštovani, s dužnim poštovanjem. Ali, budući da neki, služeći se monaškim odijelom, unose nemir u crkve i u javne poslove, nezavisno (slobodno!) lutajući po gradovima, i čak se trude da osnuju samostane za sebe, odlučuje se da nikome nije dopušteno sagraditi, ili osnovati, u bilo kojem mjestu, samostan ili neki oratorij, a da se pri tome zanemari mišljenje biskupa tog grada"²².

Zatim, treba navesti i odluke 2. 'trullanskog' sabora iz 692.;²³ zatim 2. Nicejskog sabora (787.), te prvog i drugog Focijeva sabora u Konstantinopolu, 861.

U samom Teodozijevu Kodeksu (iz 438. god.) nalazimo neke odredbe o monasima i monaškom životu. To će ponoviti i *Kodeksi* iz 529. i 534. god., kao i 'Novellae' cara Justinijana (535-565.). I u 'Novellama' cara Leona VI. (+780.) se govori o monasima i uređenju njihova života. Iz svih tih odredbi o kanona razvit će se običaj, tj. odredba da je za osnivanje nekog novog samostana ili 'lavre'

²¹ Usp. PG 65,71-440.

²² *Conciliarum Oecumenicorum Decreta* (COD), Bologna, 1972., str.89.

²³ Trullanski sabor je zapravo 3. Carigradska sinoda koju tadašnji Papa nije priznao kao opći koncil.

potreban i 'Typikon' (Tupiko,n), tj. posebna dozvola i odobrenje, te zakonsko utemeljenje te institucije. To će, poslije biti i red, pravilo te novonastale institucije. I to će uređivati i crkvena, ali i državna vlast.

Na zapadu, prve obrise monaštva i monaškog i zajedničarskog života nalazimo u primjeru života sv. Augustina u Hiponu, zatim djelo 'Vita Martini' (sv. Martina Tourskog), zatim 'Regula' iz Lerinsa i sv. Ivana Kasijana. Južna Galija će sredinom 5. st. doživjeti procvat i širenje monaštva, koji će se, poslije proširiti do Irske. U Italiji će se u 6. st. pojaviti sv. Benedikt i njegova Regula. Sv. Kolumban (+615.) djeluje nešto kasnije u keltskim krajevima.

1.2. Najvažnija središta istočnog monaštva

U *Palestini* je prije primjera sv. Jeronima, eremitski način života uveo sv. Hilarion, oko 305. god. Pustinja uz Sredozemno more, judejska pustinja, te sveta mjesta, bila su napučena brojnim doseljenicima i asketama, bilo muškima, bilo ženscima. Posvuda su nicali manji samostani i tako su nastajale tzv. 'kolonije' - skupine povezanih naseobina. Jedna od tih kolonija nastala je i na brdu Sinaju i okolici (poznat je samostan sv. Katarine koji će se, poslije razviti i postati glavno sjedište, do dana današnjega!).

Sirija: U brdima Sirije nastaju vrlo rano takve naseobine. Sv. Ivan Krizostom (+407.) započeo je upravo među tim asketama svoj pokornički život. Teodoret Cirski (+oko 466.) sastavio je nekoliko biografija, tj. opis života i djelovanja tih eremita u okolici Cira.²⁴ Mnogi od njih su spomenuti u 5. st. u djelu Sozomenovu, 'Crkvena povijest', VI., 33-34.²⁵ U Siriji su u 5. st. živjeli mnogobrojni stiliti koji će se poslije proširiti do Gruzije i Armenije. U okolici grada Apameje živio je i sv. Maron (+oko 410.). Nakon zauzimanja Sirije od strane Saracena, mnogi će se 'maroniti' preseliti i pobjeći u Libanon, i to će biti začetnici 'maronitske' Crkve.

Perzija: Na perzijskim visoravnima (osobito na sjeveru Mezopotamije, Izla), nastaju već u 4. st. monaške, asketske naseobine. Prema tradiciji, na početku 5. st. tu je došao monah Evgenios (Mar Augin), iz okolice Nisibisa i nastanio se sa 70-ak svojih nasljedovatelja. Ti monasi će se reformirati na kraju 5. st. po uzoru na egipatske eremite i monahe.

²⁴ Usp. PG 82,1279 sl.

²⁵ PG 67,1302-1398.

Armenija: Sv. Grgur Prosvjetitelj ‘apostol Armenaca’ (+ u 4. st.?) doveo je, iz Kapadocije anahorete u Armeniju. Već nacionalna sinoda (oko 354.) u Ahtišadu govori o podizanju i osnivanju zajednica i manastira cenobitskog (zajedničkog) načina života. Ipak, zlatno doba armenskog monaštva jest vrijeme od 9. do 14. st.

Gruzija (Georgija): I u Gruziji se pojavljuje monaški način života već nakon procesa kristijanizacije. Iz tih krajeva potječe i Evagrios Pontikos (+399.) i Petar Iberer (+488.). Oko 550. god. došlo je ‘trinaest sirijskih otaca’ u Gruziju koje je blagoslovio Šimun Stilita. Njihovi učenici su se nastanili u jugozapadnoj Gruziji, u Tao’klaržetu (današnji sjeverni Turkestan), i u dolini Tčoroki, gdje je nastala glasovita kolonija od 12 samostana (Atormetni). Ti gruzijski monasi su se odlikovali i posebnim načinom života i djelovanja. To je tzv. ‘kseniteia’ (xeniteia), život u tuđoj, stranoj zemlji, u kojoj se ne poznaje jezik urođenika. Taj vid će se poslije proširiti nakon 5. st., i u Palestini, na Sinaju, i drugim mjestima i zemljama Srednjeg istoka.

Sveto brdo Athos u Grčkoj (‘Agioj’ ‘Oroj). Nalazi se na poluotoku Halkidici, u sjevernoj Grčkoj, te sačinjava teritorij od 60-ak km dužine i 8 do 12 km širine. Visina brda doseže 2033 m nadmorske visine. To je jedinstveno brdo i područje koje nastavaju već više od jednog tisućljeća isključivo monasi. Brdo je posvećeno Djevici Mariji i ponekad se naziva ‘Marijinim vrtom, ili rajem’.²⁶ Već krajem prvog tisućljeća tu žive monasi, pustinjaci, anahoreti. Prvi veliki samostan sagradit će Atanazije Athonit 963. (Megale Laura). Poslije će slijediti i drugi samostani i naseobine. U drugom tisućljeću bit će sagrađeni brojni, nacionalni, samostani, bugarski, srpski, ruski, rumunjski i drugi. Danas, na brdu Athosu opstoji 20 samostana i nekoliko manjih naseobina (skita = skh/tai). Najpoznatiji su samostani Megisti Lavra, Watopedi, Zografou, Pantokratoros te ruski St. Panteleimon i srpski Hilandar.²⁷

Moldavija: Krajem 15. i u 16. st. sagradit će se brojni samostani u području Moldavije i Bukovine. Najglasovitiji samostani su: Humor, koji je sagradio Stjepan Veliki (Stefan Cel Mare) između 1532. i 1536., zatim Voroneț na obali rijeke Moldove, te Moldovitsa, Putna i Sucevitsa. Na prostoru moldavske države, koja se obuhvaćala Moldaviju, Bukovinu i područja oko rijeke Prut i Dnjestar bili su brojni samostani i monaške naseobine.²⁸

²⁶ Usp. Theodor NIKOLAOU, *Askese, Moenchtum und Mystik in der Orthodoxen Kirche*, EOS Verlag, St. Ottilien, 1995., str. 119.

²⁷ Vidi Helmut STARRACH, *Der Ruf des Athos. Erfahrungen und Begegnungen auf dem Heiligen Berg*, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 2002.

²⁸ Usp. Robert D. KAPLAN, *Balkan Ghosts. A journey through history*, str. 117-169.

1.3. *Pravilo sv. Bazilija*

Sv. Bazilije je sastavio *Pravilo* (Regula) i time postao 'otac istočnog monaštva'. To bazilijansko Pravilo je ubrzo došlo i do Konstantinopola, u Grčku, na Siciliju i u južnu Italiju, i tako se umnožavaju samostani koji žive po tom Pravilu. Najpoznatiji samostan u Carigradusu: *Akoimeten* samostan i *Studion* samostan, nazvan po svom osnivaču Studiosu. Tu tradiciju bazilijanskog načina života slijedit će i vjerno čuvati najveća središta monaškog života, najprije u bizantskoj, te grčkoj Crkvi, a u drugom tisućljeću, u Ruskoj Crkvi.

U Grčkoj će se formirati samostani Meteora, i Sveto brdo- Athos, koje je i danas 'monaška republika' i ima poseban status. Ono ima posebno značenje i veliku vrijednost. Struktura tog samostana, tj. te 'republike' je vrlo poučljiv, jer je zadržao sve klasične oblike istočnog monaštva i duhovnosti. Dvadesetak glavnih samostana su, svi, cenobitski. Od tih samostana zavise tzv. 'skiti', tj. manje ili veće naseobine koje se sastoje od monaških kućica, ćelija i pokrivenih skloništa. H. Bacht piše: "Moramo se podsjetiti da je to monaštvo bio masovni pokret, koji je zahvatio sve zemlje i sve slojeve naroda i staleže.... Već je Paladije, u svojoj 'Historia Lausiaca', pun čuđenja na to ukazao, da je monaštvo cjelokupni svijet osvojilo..."²⁹ Paladije je to napisao 420. A na Svetom brdu Athosu, u najsajnije vrijeme tog pokreta, tj. od 11. do 13. st. živjelo je čak do 3000 monaha!³⁰

A John Meyendorff, u djelu 'Vizantijsko bogoslovlje', piše: "Vizantijsko monaštvo je bilo ne samo škola duhovnog, već i telo koje se osećalo odgovornim za sadržinu vere i za sudbinu Crkve kao celine. U isto vreme, specifičnost monaške politike i ideologije, zasnivane na učenju da 'Carstvo Božje nije od ovoga sveta' i njegovo protivljenje svakom kompromisu sa zahtevima 'ovoga sveta', dalo je u Vizantiji podsticaj bogoslovlju koje bi se moglo da se nazove 'monaško'".³¹ A Vladimir Loski piše o velikoj ulozi tih monaških središta za Istočnu Crkvu: "Uloga velikih ognjišta duhovnosti bila je vrlo značajna, ne samo u crkvenom životu, nego i na kulturnom i političkom području. Manastir gore Sinaja, Studiona kraj Carigrada, 'monaška republika' gore Atosa, koja ujedinjuje redovnike svih naroda (uključivši tu latinske monahe prije raskola), drugi veliki centri izvan Carstva kao manastiri Tirново i Rila u Bugarskoj i

²⁹ A. GRILLMEIER-H. BACHT, *Das Konzil von Chalkedon. Geschichte und Gegenwart*, 2 Bde., Wuerzburg, 1951-1954., II., str. 292.

³⁰ Usp. Georgios MANTZARIDIS, *Der Heilige Berg Athos*, u *Handbuch der Ostkirchenkunde*, III., Patmos, Duesseldorf, 1997., str. 51-69.

³¹ *Vizantijsko bogoslovlje*, Kragujevac 1985., str. 80.

velike opatije (lavre) u Rusiji- Pečeri u Kijevu, Presveto Trojstvo pokraj Moskve, bile su tvrđave pravoslavlja, škole duhovnog života kojih je vjerski i moralni utjecaj bio prvorazredan u kršćanskom oblikovanju novih naroda³².

Monaštvo u Rusiji: Ruska (pravoslavna) Crkva je kći bizantske (carigradske) Crkve. Oni su prihvatili kršćanstvo baš u vrijeme kad se u bizantskoj Crkvi završila borba između 'zelota' i političke struje i u kojoj je monaštvo odigralo odlučujuću ulogu u cijelom 9. st. Drugim riječima, kršćanstvo koje se ukorijenilo u Kijevu i Kijevskoj Rusiji, a poslije i ostaloj Rusiji, zadobilo je snažni, monaški oblik i fizionomiju. Monaštvo iz Bizanta, te 'atonitski' pokret s brda Athosa širio se prema Istoku. Osobito je važno središte bio poluotok Krim (grč. Chersones), gdje su mnogi monasi, progonjeni za vrijeme ikonoklasnih borbi našli utočište. Nedaleko Kijeva nastat će glasoviti 'samostani u pećinama', koji će od 1062. biti središte duhovnosti i askeze. Nakon mongolskih upada i uništenja Kijevske prijestolnice (1240.), središte će se pomicati prema sjeveru, prema Moskvi.

U 15. i u 16. st. monaštvo u Rusiji će doživjeti ponovni procvat, zahvaljujući dvojici utjecajnih monaha i učitelja monaškog života. To su Nil Sorski (+1508.), i Josip od Volokalamska(+1515.). Čak je među njima i njihovim sljedbenicima došlo do velikih napetosti i različitosti u shvaćanju monaškog načina života. Dok je sv. Nil poticao manje skupine, i 'pustinjački', tzv. 'skitski' način života, sv. Josip od Volokalamska je isticao 'zajednički, kenobitski' način života, te djelovanje monaha koje će biti duboko socijalno i zauzeto.³³

Dvadeseto stoljeće je posebno teško i dramatično za Rusku Pravoslavnu Crkvu i za njezino monaštvo. To se vrijeme može promatrati do Oktobarske revolucije (1917.), te, ponovno, od vremena raspada SSSR-a (90-ih godina 20. st.,točnije 1991.). God. 1914. prema službenoj statistici u Rusiji je bilo 1025 manastira, od toga 550 muških i 477 ženskih. U njima je, tada, živjelo 94 629 monaha i monahinja; 21 330 monaha i 73 299 monahinja. God. 1962. bilo je samo 32 manastira, a već 1997, bilo je u samoj Rusiji 242 samostana. Mnogi se vraćaju Crkvi i obnavljaju se. Što se tiče teologije i teološkog 'opravdanja' i obrazloženja monaškog života, već je Ivan Krizostom, oko 376. o tome pisao.³⁴ U tom djelu se raspravlja o tome, da li se čovjek 'u svijetu' može spasiti ili se mora

³² *Mistična teologija Istočne Crkve*, KS, Zagreb 2001., str.45-46.

³³ Usp. Theodor NIKOLAOU, *nav. dj.* str.136 sl.

³⁴ *Adversus oppugnatores eorum qui ad monasticam vitam inducunt*: PG 47, 319-386.

uteći iz svijeta i živjeti u osamljenosti, osami, manastiru? On kaže da se, doduše, i u gradu može kršćanski živjeti, ali se u osamljenosti može lakše 'brinuti' za dušu i stoga se ne smije nikoga prekoravati tko u brdima i osamljenim mjestima živi među monasima. U 20. st. će veliki ruski teolog S. Bulgakov napisati: "Za svakog kršćanina je potrebno (nužno) monaško stanje!"³⁵

2. MONAŠKI IDEAL: KONTEMPLACIJA I RAD

Usprkos velikim razlikama koje se naziru u počecima i u cjelokupnom, istočnjačkom monaštvu, ipak može se reći da je ono neka jedinstvena cjelina. Barem se to može reći za sami motiv, ideju i samu svrhovitost tog pokreta. Gotovo svagdje. U svim zajednicama i samostanima prevladava svijest zajedničkog cilja. To se vidi već iz prakse u ranokršćanskim Egiptu. Kada bi mladić ili kandidat dolazio pustinjaku, monahu, eremiti, asketu, pitao bi: "Učitelji, što dobro moram činiti da postignem život vječni?" (usp. Mt 19,16.). Spasenje duše je, prema sv. Baziliju, jedini cilj asketskog, monaškog života.³⁶ Pripravnik, kandidat pita za jednu riječ, formulaciju, definiciju, pravilo, odredbu, koju treba prihvatiti i po kojoj se treba živjeti i ravnati. To je kod pripadnika određene asketske skupine postalo i nazivalo se 'politeia'. To je, u asketskom govoru, oblik, način života, ili neka posebna, asketska praksa koja se vrši i koja vrijedi za sve.

Takva pitanja se i danas postavljaju duhovnim licima, osobama za koje se vjeruje, drži, da posjeduju 'razlikovanje' duhova (dia,krisij, discretio). To će, poslije, dovesti i do duhovnog vodstva, u kojem će se vođa nazivati duhovnim ocem, vođom, duhovnikom (pneumatiko,j pa,ter) ili duhovnom majkom(pneumatikh, mh,thr). To su, uglavnom stariji, iskusni monasi, koje će nazvati 'starcima'. Za njih T.Z. Tenšek piše: "U monaškom svijetu prvih stoljeća starci su imali gotovo sakralnu i nenadomjestivu ulogu. Oni nisu bili samo čuvari predaje već su bili utjelovljenje te predaje. Novopridošli monasi trebali su ući pod skrbništvo i vodstvo jednoga od staraca preko kojih su mogli postati i nastaviti lanac 'prijatelja Božjih', kako Antuna, velikog starca i duhovnog oca naziva njegov životopisac Atanazije".³⁷

³⁵ *L'Orthodoxie*, Paris 1932., str. 217.

³⁶ *Sermo asceticus* 1: PG 31, 881B.

³⁷ "Duhovno očinstvo kod crkvenih Otaca", u *Biti dom ljubavi*. Izbor radova prigodom 60.obljetnice života, KS, Zagreb,2003., str.67-78, ovdje: str. 67.

To se najbolje vidi u djelu nazvanom 'Djela Otaca' (Apophtegmata pateron).³⁸ Tu se vidi silno mnoštvo i različitost tih pravila, odredbi, savjeta, preporuka. Ali, usprkos toj različitosti, ipak se sva ta pravila i odredbe mogu svesti na neke, bitne, zajedničke odrednice. One se označavaju konkretnim primjerom. Npr. 'otac monaštva' sv. Antun pustinjak molio je Boga za savjet, kako se čovjek može spasiti? Tada mu se ukaže anđeo koji je sjedio i nešto radio, a zatim je ustao i molio. Poslije toga, opet je sjeo i nešto radio, itd. Iz svega toga Antun je izvukao zaključak i pretočio ga u naredbu koju upućuje svojim učenicima: "Pazi na samoga sebe! Imaj Boga uvijek pred svojim očima, gdje god budeš išao i što god budeš radio i govorio i imaj uvijek za to svjedočanstvo Sv. pisma; i kada si već u nekom mjestu, ne napuštaj ga tako olako!" Iz toga se, konkretno, može zaključiti da već najranije monaštvo i monaška pravila i preporuke divno usklađuju ideal molitve, kontemplacije i rada, bilo kojeg oblika rada u asketskom, monaškom i zajedničarskom životu. To će, poslije, Zapad i zapadno monaštvo, i otac 'zapadnog monaštva' Sv. Benedikt iz Nursije sažeti u riječi: 'Ora et labora!'

2.1. Srž i program monaškog života

Ove riječi se može uzeti kao srž i program monaškog života i monaške askeze: a) paziti na samoga sebe; b) imati Boga uvijek pred svojim očima; c) uzeti Sv. pismo kao pravilo svoga djelovanja; d) moliti, raditi i ustrajati u tom djelovanju. Označi li se taj ideal kao kontemplativan, onda se može reći i zaključiti da je cilj, svrha istočnog monaštva uvijek *kontemplacija*.

Prilike i sredstva se mogu mijenjati i može se raspravljati koja su to najbolja i najbrža sredstva za postizavanje tog cilja. Ali glavni cilj i svrha jest i ostaje kontemplacija. I to je najviša i prvotna dužnost monaha: da se trudi oko spasenja svoje duše. I taj trud i napor oko spasenja duše može se identificirati i s asketskim životom i radom, čak i s teškim (fizičkim) radom i u koji se može ubrojiti i znoj, muka, čak i borba! Bazilije to izražava u nekoliko riječi: "Biti bogat za svako dobro djelo!"³⁹ Drugi će navoditi Pavlovu zapovijed: "Molite bez prestanka!" (1 Sol 5,17.).

U biti, radi se o istom idealu. I dok se, u istočnom monaštvu, naglašava ta potreba za neprekidnom molitvom, ne želi se reći, niti pomisliti da se napusti rad i svaka druga djelatnost. To će tek neke

³⁸ Vidi PG 65,71-440.

³⁹ *Regulae...*, 290: PG 31,1286.

sljedbe, npr. mesalijanci, razdvajati i širiti heretičke ideje. Monasi se, radije, pitaju kako se i kod rada, čak i kod odmora i dokolice, te spavanja, treba ponašati da bi se i te radnje i te čine uključilo i koje bi vrijedile kao molitva? To će ići tako daleko, da će opat Ivan Kolobos (11.st.) čak definirati monaha kao 'personificirani rad'⁴⁰ i da se ne smije nikada posumnjati da je 'uzdizanje duha k Bogu' i 'očišćenje srca' i 'molitva' da su to najvažniji i najuzvišeniji poslovi.

I u tom smislu ono simboličko djelovanje anđela, iz pripovijesti o sv. Antunu, kao i ono pravilo koje je formulirao sv. Benedikt: 'Ora et labora!', treba, dakle, razumjeti kao jedinstvenu cjelinu. I samo ime monah dolazi od te dvostrukosti značenja: od riječi 'monos' (mo,noj) što izvorno ne znači 'sam', 'osamljen', nego i 'jedan' - jedan s Bogom i jedan (cjelovit) u cjelokupnoj djelatnosti. A djelatnost, tj. cjelokupni život je složen od više čimbenika i aktivnosti. Stoga, grijesi trgaju, razjedinjuju čovjeka, dok ga askeza 'ujedinjuje', ujedinjuje sve njegove sposobnosti i djelovanja u jedinstvenom stremljenju i težnji prema Bogu.⁴¹ U tom smislu može se reći da je najprije molitva, a zatim rad, tj. na drugo mjesto se stavlja ta djelatnost.

Što se tiče molitve, treba reći da se i kontemplacija dijeli po svojim načinima, uvjetima i stupnjevima. Često se govori i piše o dubokoj, jakoj liturgijskoj pobožnosti koja se prakticira u istočnom kršćanstvu, a naročito u istočnim manastirima. Dugotrajno moljenje časoslova i ljepota liturgijskih obreda predstavljaju, kako to kaže S. Bulgakov, 'nebo na zemlji'⁴², ili kao 'predokus rajskog slavljenja'. Budući da je nebeska liturgija djelo, služba anđela, to se prenosi i pripada onima koji, ovdje na zemlji, provode anđeoski život, tj. monasima. Ali, bilo bi pretjerano reći da se istočni monasi isključivo bave i posvećuju liturgijskim molitvama. Makar liturgija i dugo trajala, ona se ne može neprekidno odvijati. Ali, zahtjev je za neprekidnom molitvom. I eksperimentiranje onih koji 'nespavaju' (akoimeti; acemeti, 'nespavači'), koji se prakticirao u Konstantinopolu, nije doprinio rješavanju nikakvog problema. Dugo je u Carigradu postojao i glasoviti samostan 'Acemeti', (Akoimeton) koji potiče i prakticira tu praksu. Osnivač tog središta jest Aleksandar Acemeta, koji je rođen 355. u Siriji. God. 420. stiže u Carigrad i tu osniva samostan. Naime, tamo se cijela zajednica podijelila na tri grupe, i četiri kora: grčki, sirijski, latinski i koptski. Praktično, to je izgledalo tako da je uvijek jedan dio te

⁴⁰ Usp. PG 65,216.

⁴¹ Usp. MAKSIM ISPOVIJEDALAC, *Expositio in Orationem Dominicam*; PG 90,877ss.

⁴² Usp. Njegovo djelo *Le ciel sur terre*, Muenchen 1928.

zajednice molio i provodio vrijeme u molitvama, klanjanju i drugim pobožnostima u crkvi ili nekoj kapelici⁴³. Ali, kada Pavao govori o 'neprekidnoj molitvi', on ne misli na grupu, zajednicu, nego na pojedinca.

I glasovita 'Isusova molitva' jest i može poslužiti kao metoda molitve i postizavanja tog cilja. Naime, nikakva druga sredstva ne pomažu ako molitva ne proizlazi iz čistog srca. Zato je 'pročišćavanje srca' jedna od najčešćih tema cjelokupne monaške i asketske literature. Imati 'čisto srce' znači pronaći raj i rajsko blaženstvo. I kao što je Adam u raju zemaljskom Boga posvuda i u svemu vidio, tako ga vide i blaženici, radi čistoće svojega srca! I da bi postiglo taj stupanj i visinu kontemplacije mora asket biti pripravan na svaku vrstu čišćenja i odricanja. Metanoja same *penthos* (*pe,ntqoj*)(koja je upravo žalost), tj. pokora i 'enkrateia' (*evkra,teia*),, uzdržljivost, biti će najvažnije kreposti i vrline monaha i monaštva.

Što se tiče samoga rada i drugih fizičkih djelatnosti justinijansko zakonodavstvo potvrđuje ono što su već 'oci' monaštva naučavali. Monah treba: ili meditirati na temelju Sv. pisma, ili neki fizički rad izvršavati. Lijenost ne donosi nikakvo dobro! (*Novella* 133,6.). U 'koinobion-u' sv. Pahomija radilo se vrlo mnogo. I sam starješina, poglavar, morao je davati svima dobar primjer ⁴⁴ Ipak, opominjao je sv. Bazilije da pretjerani rad može naškoditi miru i dovesti do rastrojenosti.⁴⁵ Bavljenje zemljoradnjom činilo mu se najprikladnijim. I tom idealu usklađivanja jednog i drugog, tj. molitve, kontemplacije, meditacije i fizičkog rada, ostalo se uglavnom vjernima i dosljednima. Rusko crkveno pravo naziva samostane 'bratstva ne samo molitve, nego također i rada!' I Pavlova opomena da čovjek treba svojim vlastitim rukama zasluživati svoj kruh (usp. 1 Sol 3,10ss), uzeta je vrlo ozbiljno u istočnjačkom monaštvu. I na Istoku se ne može naći neki 'prosjački red', kakvi su nastali, početkom 13. st. na Zapadu (franjevci i dominikanci). Ipak, na koncu 15. st., te početkom 16. st. došlo je do velikih rasprava u svezi s pitanjima 'posjedovanja' manastira u ruskoj Crkvi. Protagonisti te velike rasprave bili su Nil Sorski (1433-1508.), koji je, sa svojim učenicima, eremitima, živio po šumama sjeverno od gornje Volge, i sv. Josifa od Volokolamska (1439.-1515.), koji je bio obnovitelj cenobitskog monaštva u Rusiji. Moskovski koncil, iz 1503. potvrdio je stanovište Josifovo, jer je ono bolje odgovaralo

⁴³ Usp. T.Z. TENŠEK, *Asketsko-monaška duhovnost otačkog razdoblja. Počeci i razvoj kršćanskog asketizma i monaštva do Sv. Benedikta*, KS, Zagreb, 2003., str.65.

⁴⁴ Usp. *Praecepta et leges S.P.N. Pacomii*; PL 23,83., naredba 177.

⁴⁵ *Regulae*, 38-40: PG 31,1016ss.

predaji Crkve, po kojoj je posjedovanje (zemaljskih dobara od strane manastira) nužno za religiozni život monaha i cijele zajednice.

Sv. Nil i njegovi učenici su se zalagali za potpuno (savršeno) siromaštvo monaha i to su opravdavali duhovnim razlozima. Oni su prigovarali Josifu od Volokolamska da su kod njih prisutni i 'svjetovni interesi Crkve i politički razlozi', koji opet, prema njima, nisu bili mali niti zanemarivi. Nasljedovatelji sv. Josifa su argumentirali da su dobra pripadala samostanu i monah se može slobodnije posvetiti duhovnom životu i traženju savršenstva. S druge strane, posjedovanje zemaljskih dobara nije 'nedostatak' nego, naprotiv, može biti velika 'prednost' ukoliko se samostan, na taj način, može posvetiti i imati i društveni karakter i kulturnu vrijednost. Na taj način može se lakše preuzeti i vršiti i neke uloge u društvu i u široj zajednici. To potvrđuje i sama povijest (osobito srednjega vijeka, kada su manastiri-samostani, opatije i crkvene institucije) jedine posvećivale pažnju takvim djelatnostima (humanitarnim, karitativnim, itd.). Ipak, ne može se zaniijekati da se kod prvih monaha i monaških institucija često više naglašavao rad nego studij i govorilo se da monah mora živjeti po primjeru apostola Petra i Ivana koji su bili 'neuki i priprosti ljudi' (Dj 4,13.): οἱ τὴν ἀνθρώπων ἀβγγραμμάτων εἰσὶν καὶ ἰδιῶται, tj. bili su neobrazovani i jednostavni ljudi. Ćiril od Skiptopola (iz 6. st.), koji je jedan od najpoznatijih bizantskih hagiografa, često navodi taj primjer iz Djela apostolskih. A sv. Maksim Ispovjedalac (+662.), jedan od najučćenijih ljudi svoga vremena, hvali se zbog svoje priprostosti i neukosti: (Αἰμαῖα; ἀγνοία).

Samo čistoća srca donosi svakoj djelatnosti, pa i samome studiju Sv. pisma zlatne plodove. I nikome drugome ne odgovara i sam studij, kao samim monasima, koje njihova jednostavnost i poniznost uistinu pročišćava. Zato je i sam car Justinijan (535-+565.), u svojim odredbama, zapovjedio da je monasima obvezatna dvostruka djelatnost: ili studij i proučavanje Sv. pisma, ili fizički, manualni rada (usp. *Novella* 133,6.). Sam je Pahomije činio mnogo da iskorijeni nepismenost iz svojih monaških zajednica i svaki je monah morao, barem poznavati psaltir i Novi zavjet.⁴⁶ A Nikon, na Crnom brdu (+oko 1088.) izražava opće, tada uvriježeno, mišljenje i uvjerenje, da nepoznavanje Sv. pisma vodi u đavolsku upletenost i za 'božanske spise' se podrazumijevalo i same knjige svetih Otaca i pisaca prvih stoljeća Crkve.

Adolf von Harnack, na početku 20. st., negativno je ocijenio taj monaški, teološki rad i doprinos prvih monaha na znanstvenom,

⁴⁶ Usp. *Regula S. Pacomii* 139.141: PL 23,78.

spekulativnom planu i u “stvaranju teoloških pojmova sustava i sinteza”⁴⁷, ali je H. Bacht, to snažno opovrgao. On dokazuje da su već monasi u manastirima i naseobinama u Egiptu, posjedovali i imali duboko teološko znanje. I u svim velikim krizama Crkve, kroz mnoga stoljeća, monaštvo se u velikim teološkim razmiricama pokazalo i dokazalo kao pozvani i dokazani branitelj ortodoksije, tj. prave, autentične vjere i njezinih sadržaja. Istini za volju, na putu znanosti i u poznavanju i njegovanju svjetovne i poganske kulture, ne može se naći velikih zagovornika. Razlog je u tome da se od tih grana nije očekivala nikakva korist i doprinos za spasenje duše. Čak je sv. Bazilije, koji je držao da je mladim ljudima potrebno poznavanje poganskih pisaca i književnosti, pisao da se odraslim asketama i monasima to ne pristoji i bilo bi to samo ‘gubljenje vremena’.⁴⁸

56

2.2. Monaštvo i apostolat (evangelizacija)

Što se tiče apostolata, naviještanja, propovijedanja po svijetu, opstojе razne instrukcije i pravila. Osnovna tendencija jest ‘bijeg od svijeta’ i boravak u samostanu, u zajednici i na osamljenim mjestima. Bazilije zabranjuje svojim monasima da se udaljuju od svoje zajednice bez velikog razloga.⁴⁹ Slične preporuke i zabrane nalazimo i kod Teodora Studite (+826.). Koncil u Kalcedonu (451.) je naredio da monasi moraju boraviti i ostati u svojim ćelijama, i vježbati se u hesihiji (h`suci,a), i u molitvi, i ne izlaziti izvan samostana. A 2. ‘trullanski’ sabor (iz 691/2.), te 2. Nicejski sabor (787.) to još detaljnije određuju i govore o ‘klauzuri’ u tim institucijama (Kan. 20.). Evo što je William Palmer dobio, kao odgovor, na svoje pitanje, kada je koncem 19. st. posjetio ruske samostane i pitao: što je to poziv i poslanje monaha? Odgovoreno mu je: “Poziv i poslanje monaha nije studij, niti neki drugi posao. Oni su pozvani da pjevaju časoslov i da žive za spasenje svoje vlastite duše, te da čine pokoru za cjelokupni svijet”.⁵⁰ Zbog toga se, upravo, mnogim zapadnjacima takav način života i shvaćanja čini isključivo kontemplativnim i pasivnim. To će dovoditi i do velikih problema s državnim vlastima i s carevima. Tako će npr. u Rusiji car Petar I. držati da je monaštvo nepotrebno i da pogoduje

⁴⁷ Usp. *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, 3 Bde, Tuebingen 1931., II. str. 373.

⁴⁸ Usp. T. ŠPIDLIK, *Sophiologie*, str. 142ss.

⁴⁹ Usp. *Sermo asceticus* 5: PG 31,880.

⁵⁰ *Notes of a Visit to the Russian Church*, London 1882., str. 201-202.

lijenosti. Stoga je naredio 1722. da se svi samostani preoblikuju u karitativne i humanitarne institucije.⁵¹ Ali, najnovija istraživanja i mnogobrojne studije pokazuju da je i monaštvo, bilo i jest uvijek, uključeno u pastoralni i evangelizacijski rad. To pokazuju radovi velikih autoriteta, kao npr. L. Uedinga, H. Bacht⁵², i to već za razdoblja od vremena Kalcedonskog sabora prema suvremenim vremenima.

Jedan od primjera da je monaštvo već od početka aktivno sudjelovalo u cjelokupnom crkvenom životu jesu spisi sv. Ivana Krizostoma. Tridesetak godina nakon smrti osnivača istočnog monaštva, sv. Antuna Pustinjaka (+356.) i sv. Pahomija(+346.), on piše da je u svojoj pastoralnoj praksi, posvećivao za svećenike i biskupe mnoge monahe. Kada Crkva poziva, ili kada je u nuždi, treba i same monahe rediti, a ne onda kada se on sam nameće, argumentirao je sv. Ivan Krizostom.⁵³ Poslije će doći i odredbe 2. 'trullanskoga' sabora (iz 692.), po kojima će se uređivati pitanje celibata i koje kažu, obvezuju biskupa na uzdržljivost. Ako je već oženjen, mora se kao biskup odvojiti, rastaviti od žene i ona će ići u samostan. Svećenik ili đakon se ne može ženiti nakon ređenja, ali se ne moraju rastavljati od žene, ako su se prije oženili.⁵⁴ Nakon toga će se uvriježiti praksa da se u mnogim Crkvama na Istoku za biskupa biraju i rede uglavnom monasi. Što se tiče sudjelovanja monaštva u evangelizaciji zanimljivi su zaključci Moskovske sinode iz 1917/18. Tu su prisutne mnoge odredbe i poticaji upućeni samostanima da se bave karitativnim, školskim i studijskim radom, kao i propovijedanjem i misijama.⁵⁵ Iz svega toga se vidi da se te dvije dimenzije monaškog života ne odvajaju, niti se jedna drugoj suprotstavljaju. One se u raznim vremenima i raznim okolnostima upotpunjuju. Ipak, sv. Bazilije piše da se "apostolat riječi treba povjeriti samo onima koji su već savršeni".⁵⁶

⁵¹ Usp. J. REZAC, *De monachismo secundum recentiore legislationem Russicam*, u *Orientalia Christiana Analecta* 138 (1952.), Roma, str. 215.

Usp. L. UEDING, *Die Kanones von Chalkedon in ihrer Bedeutung fuer Moenchtum und Klerus*, u *Das Konzil von Chalkedon*, (Ed. A. GRILLMEIER-H. BACHT, II., Wuerzburg 1953, str. 569-676; H. BACHT, *Monachesimo e Chiesa. Studio di spiritualita' di S. Pacomio*, u *Sentire Ecclesiam* (Edd. J. DANIELOU-H. VORGRIMLER), EP, Roma 1964., str. 191-224.

⁵² Usp. *Auf der Maur. Moenchtum und Glaubensverkuendigung en den Schriften des hl. Johannes Chrysostomos*, Freiburg/Schweiz 1959., Anm. 58.

⁵³ Usp. MANSI 11,944-948; 965.

⁵⁴ Usp. J. REZAC, *nav. dj.* str. 211ss.

⁵⁵ T. ŠPIDLIK, *Sophiologie de S. Basile*, u *OrChr.An* 162 (1961.), Roma, str. 251 ss.

⁵⁶ B. BORBINSKI, *Molitva i bogusluženje v žizu pravoslavnoj cerkvi*, u *Pravoslavje v žizu*, str. 250.

Svakako, monaštvo na Istoku nije tako strogo i striktno podijeljeno na 'kontemplativne' i na one redove i zajednice posvećenog života koje su isključivo stavile naglasak na apostolskom i evangelizacijskom životu. Monaštvo na Istoku nije tako 'juridički' podijeljeno i u grupe raspoređeno. I ono je 'u svojoj biti' jedinstveno. I bijeg od svećeništva i ređenja, kako se to dogodilo velikim monasima i piscima, kao npr. Grguru iz Nazianza i samom sv. Ivanu Krizostomu, služilo je kasnijim pokoljenjima više kao trajan primjer i motivacija. U biti, svatko je pozvan na 'kontemplaciju', tj. na brigu i rad oko spasenja vlastite duše. To se postiže posredstvom molitve i pokore i tu je monah sličan svakom kršćaninu u svijetu. A za službu posvećenu drugima, apostolatu i navještaju Radosne vijesti, treba za to imati i posebne darove i posebne milosti. Ali, o tome treba odlučivati i voditi brigu službena Crkva, tj. njezino vodstvo i učiteljstvo.

3. ISTOČNA I ZAPADNJAČKA POBOŽNOST

Potrebno je u kratkim crtama orisati i glavne oblike istočnjačke pobožnosti, usporedivši je sa zapadnom, katoličkom pobožnošću, kroz stoljeća. Pri tome valja naglasiti i voditi računa osobito o monaškoj duhovnosti, jer je ona, posebice na Istoku, duboko obilježila i oblikovala duhovnost i pobožnost u Crkvi. Osim toga, duhovnost se na Istoku ne dijeli toliko na staleže i ona prožima cjelokupni život Crkve. I sam monah nema nikakvog posebnoga cilja, osim da bude potpuni, savršeni kršćanin.. Ipak, to se najbolje postiže odvajanjem – bijegom od svijeta i njegovih problema i svakodnevnih poteškoća.

Sami su pravoslavni mnogo pisali o *liturgijskoj pobožnosti* Istoka. Navest ćemo, stoga, svjedočanstvo njihovih teologa: "Kada neki vjernik ulazi u Božju kuću, ulazi on u jedan novi svijet koji je potpuno različit od svijeta svakodnevnog života. Već sama gradnja crkve, njezina arhitektura, ustrojstvo, duhovni red i pjevanje, simbolika predmeta i pokreta, sve to svjedoči o nekom tajanstvenom, ali stvarnom životu koji se prilagođuje duši i nju upravlja prema Bogu, udaljujući je od svijeta. Čovjek tu jasno osjeća kontrast između 'dva svijeta' - između izvanjskog svijeta i onoga Božje kuće."⁵⁷ Stoga O. Rousseau i piše: "Samostani su ovdje najizvrsniji, gotovo čak isključiva središta liturgijske

⁵⁷ *Le sole importante du monachisme dans l' Eglise d' Orient*, u *Monachesimo orientale* 4, OrChrAn 23(1957), Roma, str. 42.

molitve. S radosnim srcem želi narod doći u ta središta i slaviti svetkovine, u takvoj karizmatičkoj atmosferi koja se tu traži”.⁵⁸ Kontemplacija pripada, kako je to već ranije rečeno, samoj biti monaškog života. Često se čuje iz usta istočnih kršćana tvrdnja i usporedba: katolicizam je kao Marta iz evanđelja, a Istočna Crkva je kao Marija. Ipak, i taj istočnjački, monaški ideal je obilježen sa dva pola, dvije strane, dvije dimenzije. Jedna strana je obilježena pokorom, trijeznošću, askeзом, dužnošću, poniznošću. Ali, na vrhu svega toga vlada božanski mir koji se ne smije shvatiti (promatrati) nekako kvijetistički, nego taj mir zahtijeva skup (zbroj) svih životnih snaga. Tako, to blaženstvo nije nikakvo odmaranje (mir), nego je to neprekidno rastanje i uranjanje u jedinstvo s Bogom. Drugim riječima, gledanje Boga i vježbanje u askezi su povezani na unutarnji način. I tu primjećujemo da je jedan od bitnih principa, načela monaškog života, temelj na kojemu ono stoji, jedinstvo između askeze i mistike, ili, bolje rečeno, prakse i teorije.⁵⁹ Što se tiče molitava, formula, može se reći i konstatirati da je to, uglavnom, baština monaštva koje se želi okarakterizirati kao ‘stalež pokore’. I kada se gleda upravo na te razlike između istočnog i zapadnog kršćanstva, misli se upravo na taj monaški ideal.

Gledano s ekumenske perspektive, može se naglasiti da ono što je autentično i što je ispravno, da je to više čimbenik ujedinjavanja, a ne dijeljenja. Zato je upravo I. Hausherr s pravom naglasio ulogu istočnog monaštva za jedinstvo svih kršćana.⁶⁰ I prava duhovnost ima izvanjska pravila i običaje koji i u istočnom monaštvu igraju veliku ulogu. Na prvi pogled se čini da je to pretjerano, duboko ukorijenjeno u tradiciju i teško se osuvremenjuje. Ipak, to ne znači da se to treba tako olako odbaciti i potpuno promijeniti. Evo, što je već pisao Josip od Volokolamska, jedan od gorljivijih pobornika i branitelja tradicije: “Kaže se da mu je rečeno da neki manastiri imaju drugačije običaje. On kaže da je to, bez ikakve sumnje, ispravno. Ali, on ne oslobađa nikoga od toga, da ne čuvaju (i održavaju) savjesno vlastita pravila i vlastite predaje”.⁶¹

Zaključimo ovaj odsjek riječima koje je napisao upravo T. Špidlik, govoreći o istočnom monaštvu i njihovoj pobožnosti: “Uistinu, istinska duhovnost, kao i istinska teologija, nikada ne

⁵⁸ Usp. *Contemplation*, u DSAM II., 1823.

⁵⁹ Usp. *Spiritualite' monacale et unite chretienne*, u *Monachesimo orientale*, str. 27ss.

⁶⁰ Usp. J. ŠPIDLIK, *Joseph de Volokolamsk*, u *OrChrAn* 146 (1956.), Roma, str. 80ss.

⁶¹ *Das oestliche Monchtum und das oestliche Froemigkeitsleben*, u *Handbuch der Ostkirchenkunde*, III., Patmos, Duesseldorf 1997., str. 24-50.

dovodi do podvajanja. Monaški ideal neprekidne molitve, uvijek i u svemu, jest i može biti neprocjenjivi doprinos jedinstvu kršćana i jedinstvu istočne i zapadne Crkve i svih ljudi dobre volje”.⁶² I jedan primjer iz povijesti može poslužiti kao uzor djelovanja oko jedinstva. Početkom 7. st. veliku će ulogu u očuvanju pravovjerne nauke i vjere imati monaštvo, a posebice monah Maksim Ispovjedalac. Naime, to je vrijeme monoteletstva i borbe protiv triju patrijarha, Sergija, Pira i Pavla koji su naginjali toj herezi. Maksim će, zajedno s Pirom putovati u Rim, kod pape Martina. Maksim je duboko cijenio Rimsku crkvu i njezina predstojnika, i “držao je da je ona jedini temelj svih ostalih Crkava na zemlji, ukoliko je njoj Isus podijelio ovlast nad cijelim svijetom dajući joj ključeve vjere”. Papa Martin će sazvati i sinodu u Rimu 649. i osuditi monoteletstvo. Ali, nakon toga bizantski imperator će zatvoriti papu, protjerati ga na Hersones, na otok Krim, i tu će, u izgnanstvu i umrijeti 656.

Maksim Ispovjedalac je i autor mnogih asketskih spisa, od kojih je vrijedno spomenuti spis O Božjem čovjekoljublju.⁶³ Taj spis na najbolji mogući način ocrtava način i metodologiju izlaganja nauke koja je prisutna u monaškim centrima, tj. u obliku pitanja učenika i u odgovorima monaha, starca, duhovnog vođe. I sam Maksim će umrijeti u progonstvu, u Kolhidi, na Crnom moru, 13. kolovoza 662.

4. MONAŠTVO I SUVREMENI EKUMENIZAM

Papa Ivan Pavao II., u apostolskoj pobudnici *Vita consecrata*, O posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu, od 25. ožujka 1996., spominjući neke nove oblike i ‘areopage’ poslanja, snažno naglašava zauzetost za dijalog i služenje jedinstvu kršćana.⁶⁴ On izričito traži i očekuje od osoba posvećena života da se djelotvorno, svim srcem i dušom uključe u to velebno i zamašno djelo Crkve koje je već postalo ‘znakom vremena’. “Kristova molitva Ocu prije Muke, da njegovi učenici ostanu u jedinstvu (usp. Iv 17,21-23), nastavlja se u molitvi i u djelovanju Crkve. Kako bi se mogli ne osjetiti uvučenima u nju oni koji su pozvani u posvećeni život? Na ranu nejedinstva koje još postoji među onima koji vjeruju u Krista i nužnost molitve i rada na promicanju jedinstva svih kršćana naročito je upozoreno na Sinodi. Ekumenska osjetljivost

⁶² Usp. MAKSIM ISPOVJEDALAC, *O Božjem čovjekoljublju*, KS, Zagreb 2002.

⁶³ Usp. *Vita consecrata*, br.100-101., KS, Zagreb 1996., str.119-120.

⁶⁴ Isto, br.100. (str.119.)

posvećenika i posvećenica oživljena je i sviješću da se u drugim Crkvama i crkvenim Zajednicama čuva i cvate monaštvo, kao u slučaju istočnih Crkava, ili se obnavlja zavjetovanje evanđeoskih savjeta, kao u Anglikanskoj zajednici i u Zajednicama Reforme. Sinoda je iznijela na vidjelo duboku povezanost posvećenog života s ekumenskom stvari i hitnost intenzivnijega svjedočenja na tome području. Ako je naime duša ekumenizma molitva i obraćenje, nema dvojbe da Ustanove posvećenoga života i Društva apostolskoga života imaju osobitu dužnost da njeguju tu obvezu. Prema tome, hitno je da se u životu posvećenih osoba otvore veći prostori ekumenskoj molitvi i istinskom evanđeoskom svjedočanstvu, da bi se snagom Duha Svetoga mogli srušiti zidovi podjela i predrasuda među kršćanima.”⁶⁵

Ekumenizam i ekumensko nastojanje u krilu katoličke Crkve, posebice nakon II. vat. sabora i njegova dekreta *Unitatis redintegratio* iz 1964., postaje konkretna i vidljiva obveza za svakog kršćanina. U taj pokret, u to gibanje može se uključiti svaki vjernik, svaka manja zajednica, cjelokupna Crkva Kristova. I budući da se može doprinijeti raznoraznim načinima, od kojih su vrlo važni molitva, obnova, duhovno obraćenje, čišćenje vlastite povijesti i pamćenja, te vođenje dijaloga i stručnih skupova o pitanjima koja su od velike doktrinarne i teološke važnosti, otvara se veliki raspon mogućnosti i djelovanja. Sam papa Ivan Pavao II. pobudnicom želi ponovno ohrabriti sve članove Crkve i uputiti i specifične zahtjeve nekim kategorijama. Na prvome mjestu jest ‘duhovni ekumenizam’ - ekumenizam molitve, kontemplacije, predanosti i zazivanja Božjeg dara ‘jedinstva’ koji treba izmoliti. “Duhovni ekumenizam molitve, obraćenja srca i ljubavi osobito povjeravam samostanima kontemplativnoga života. U tu svrhu ohrabrujem njihovu nazočnost tamo gdje žive kršćanske zajednice raznih vjeroispovijesti, kako bi njihovo posvemašnje posvećenje onome što je ‘jedino potrebno’ (usp. Lk 10,42.), štovanju Boga i zauzimanju molitvom za spasenje svijeta, zajedno s njihovim svjedočanstvom evanđeoskoga života, prema vlastitim karizmama, bilo za sve poticaj da se živi, prema slici Trojstva u onome jedinstvu koje je Isus htio i tražio od Oca za sve svoje učenike.”⁶⁶

Upravo ono što je napisao papa Ivan Pavao II. koncem 20. st. u svojoj pobudnici, vršili su i proročki nagovijestili ‘pioniri’ ekumenskog pokreta na početku i u prvoj polovici 20.st.

⁶⁵ IVAN PAVAO II, *Vita consecrata*, br. 101(str. 120.)

⁶⁶ Usp. Thaddee BARNAS, *L’ Abbe Paul Couturier et le monastere d’ Amay-Chevetogne*, u *Irenikon* 75 (2002.), br. 4., str. 458-479.

U tom vidu vrijedno je spomenuti veliki doprinos redovnika Zapadne, tj. Katoličke Crkve u prihvaćanju i širenju ekumenske zauzetosti za jedinstvo svih Kristovih vjernika. Nezaobilazni je doprinos redovnika u benediktinskoj opatiji Chevetogne i njihova opata Dom *Beauduina* (+1960.). Oni su, 20-ih godina XX. st., primili i udomili mnoge svećenike, monahe i laike iz bivšeg Sovjetskog Saveza, neposredno nakon Oktobarske revolucije i tragičnih zbivanja kraja I. svjetskog rata. Benediktincima i njihovom poglavaru Fidelisu von Stotzingenu pisao je papa Pio XI. posebno pismo (*Equidem verba*, od 21.03.1924.) potičući ih da se zauzmu za djelo jedinstva i proučavanja istočne tradicije, posebice liturgijskog života Crkava na Istoku.⁶⁷

Bio je to providonosni susret istočne i zapadne teologije, duhovne baštine i iskustva monaškog života i u jednoj i u drugoj Crkvi. U Chevetogne-u je sagrađena i crkva u stilu novgorodske crkve iz 11. st. i oslikana modernim bizantsko-ruskim freskama. Svakodnevno se slavi liturgija na rusko-slavenskom i grčkom jeziku, te na latinskom jeziku, za pripadnike zapadnih redovničkih redova i udruga. Što se ekumenizma tiče Chevetogne je odigrao prvorazrednu ulogu u proteklih tri četvrtine stoljeća (tj. od 1925.-2000.), a posebice izdavanjem od 1926. tromjesečnog časopisa s imenom *Irenikon* i koji je posvećen promoviranju ekumenizma te doktrinarnim temama koje velike Crkve, Istočna i Zapadna moraju riješiti na zahtjevnom putu do jedinstva.⁶⁸

Naravno, u prvim desetljećima 20. st. ne smije se zanemariti djelovanje i utjecaj i drugih redovničkih, monaških zajednica na Zapadu, kao ni djelovanje pripadnika dijecezanskoga klera. Dostatno je spomenuti samo djelovanje i 'molitveni, duhovni' ekumenizam Paula Couturiera (1881.-1953.) svećenika iz Lyona koji je dao konačni oblik i tematski odredio, a mnoge Crkve su to i prihvatile Tjedan molitve za jedinstvo kršćana.

Vrijedno je spomenuti i druge velikane ekumenske misli i djelovanja: lazarista Fernanda Portala (1855.-1926.), koji je prijateljevao s anglikancem lordom Halifaxom i kardinalom Bruxellesa i Malinesa, te koji je potakao i službene razgovore između kard. J.D. Merciera i lorda Halifaxa u Malinesu 1920.-

⁶⁷ Usp. *Irenikon*, LXXV. (2002.), br.2-3. i 4., Chevetogne, Belgija. Časopis izlazi od god.1926. 4 puta godišnje.

⁶⁸ Jean-Pierre JOSSUA, *Yves Congar.Profilo di una teologia*, GdT 54., Queriniana, Brescia 1970., str. 21. Usp. također: J. ANTOLOVIĆ, *Graditelji suvremene teološke misli- Yves Congar*, u OŽ 30 (1975.), str.250-255; F. PRCELA, *In Memoriam Yves Congar*, OP (13.04.1904.-22.06.1995.), u CuS 30(1995.), br. 3., str. 321-325.

26. Od predstavnika Istočne Crkve važan je doprinos ruskih teologa i duhovnih pisaca, okupljenih na ruskom pravoslavnom institutu 'Sv. Sergeja' u Parizu. Dovoljno je spomenuti imena Paula Evdokimova (1901.-1970.), Vladimira Losskyja (1903.-1958.), Johna Meyendorffa (1925.-1992.) i mnogih drugih. Važni su i predstavnici, 'pioniri' ekumenskog pokreta iz kruga zapadnih, reformiranih Crkava, tj. Crkava i crkvenih zajednica odvojenih od Rima i Katoličke Crkve. To su J. Mott, R. Gardiner, W.A. Visser't Hooft, Lucas Visser, osnivač Taize'a Roger Schutz, Max Thurian, te neke manje redovničke zajednice kao *Marienschwester* iz Darmstadta (Sch. Basilea Schlink), grupa iz Pomeyrol-a u Francuskoj, i grupa iz Grandchampa u Švicarskoj.

Ipak, gotovo cijelo 20. st., u ekumenskom smislu, obilježeno je i zadobilo je snažan pečat zbog rada, pisanja i ekumenske djelatnosti francuskog dominikanca p. Yvesa Congara (1904.-1995.). On je cijeli svoj aktivni život posvetio istraživanju i naporima da se prevlada tragično stanje podjele i nejedinstva među kršćanskim Crkvama. Rođen 13.04.1904. u Sedanu, u francuskim Ardennima, u sredini koja je konfesionalno mješovita i gdje katolici sačinjavaju jednu trećinu stanovništva i koja je odredila njegov budući angažman. Taj bliski susret s drugim kršćanima i činjenica nejedinstva i podijeljenosti kršćana duboko je utjecala na mladoga čovjeka i studenta teologije. Završivši studije 1931. u središtu Le Saulchoir u Kain-le-Tombe-u, u Belgiji, nastavlja sa specijalizacijom i započinje predavati na dominikanskom učilištu. Životopisci njegova djela kažu za njega: "Njegova, 'ekumenska' preokupacija, koja je trebala postati dominantnom u njegovu životu, konačno je zavladała njegovim duhom čitajući 17.pogl. sv. Ivana".⁶⁹

God. 1937.Y. Congar će, sa svojim suradnicima i prijateljima, kod izdavačke kuće Du Cerf u Parizu, započeti seriju izdanja pod naslovom *Unam Sanctam*. To je velebno djelo koje će značiti prekretnicu u katoličkoj teologiji 20.st.i koja će biti vrlo važna, gotovo odlučujuća za ekumensko djelovanje i priključivanje Katoličke Crkve u taj sveopći, kršćanski pokret.

Prvo djelo je znakovito i po svom naslovu, i po svom sadržaju. Serija započinje djelom *Chretiens desunis. Principes d' un oecumenisme catholique* (Razjedinjeni kršćani. Načela katoličkog ekumenizma). Slijedit će, 1941. djelo: *Esquisses du mystere del' Eglise* u kojem se na početku obrađuje pitanje jedinstva Crkve (*L'Eglise et son unite*). Motivi takvih stajališta i pothvata su,

⁶⁹ Bernard DUPREY, *Le Pere Yves Congar pionnier de l' unite des chretiens*, u *Istina* 48 (2003.), br. 1., str. 5-8, ovdje: 7.

prema B.Dupreyu, spoznaja “da traženje jedinstva, koje intenzivno nastava (u Crkvi) mora biti utemeljeno na istraživanju onoga što se očitovalo na počecima same Crkve i koje će trajati sve do onoga dana kada će se, uistinu, ostvariti to jedinstvo.”⁷⁰

Slijedit će i druga, teološka djela, studije, rasprave i doprinosi Congara, osobito nakon II. svjetskog rata, za vrijeme Sabora i poslije njega. Sav taj trud i vizija odlučnog pristupa ekumenskom pokretu kulminirat će na II. vat. saboru (1962.-1965.), a naročito u saborskom dokumentu, dekretu *Unitatis redintegratio*, te u jubilarnom djelu Yvesa Congara: *Chretiens en dialogue. Contributions catholique al’ oecumenisme* (Kršćani u dijalogu. Katolički doprinosi ekumenizmu).⁷¹

Jednom riječju interes i teološka zauzetost tog skromnog redovnika bijahu uvijek *drugi* kršćani, tj. svi oni koji se pozivaju na Krista i njegovu Radosnu vijest, i koji bi htjeli učiniti sve i doprinijeti da se ostvari posljednja Kristova želja i molitva, upućena nebeskom Ocu: “...da svi budu jedno. Kao što si ti, Oče, u meni, i ja u tebi, tako neka i oni u nama budu jedno, da svijet vjeruje da si me ti poslao!”(Iv 17,21.). To je bilo, osobito, zapaženo na II. vat. saboru gdje je on bio član mnogih teoloških komisija i suradnik pri izradi raznih dokumenata samog Sabora. Suradivao je aktivno u redakciji dokumenta o Crkvi (LG), zatim, o Crkvi u suvremenom svijetu(GS), te o božanskoj Objavi (DV), o vjerskoj slobodi (DH), te o nekršćanskim religijama(NA). Osobito je velik njegov doprinos dekretu ‘Unitatis redintegratio’, dekretu o ekumenizmu.

B. Duprey to opisuje ovako: “Uostalom, Congar je uvijek bio zaokupljen pitanjem drugih: drugim kršćanima u njegovom ekumenskom angažmanu; drugima uopće, u njegovoj želji viđenja Crkve suobličenijoj njezinoj dubokoj stvarnosti. I da bi se preuzela programska distinkcija koja će služiti za vrijeme Koncila, ono *ad extra* Crkve ‘priziva’ ono obnovljeno *ad intra* (Crkve)”.⁷²

Ekumenski opus i doprinos Y.Congara je vrlo zamašan i obuhvaća mnoge teme koje postaju i jesu objekt zajedničkog interesa i istraživanja. Može se reći da je on svojim djelima i istraživanjima, te susretima s predstavnicima drugih kršćanskih Crkava, otvorio putove i dao poticaja za susrete s pravoslavljem, i sa predstavnicima drugih Crkava, prvenstveno onima na Zapadu, proizišlima iz Reformacije.

⁷⁰ I to je djelo izišlo u seriji ‘Unam Sanctam’, kao 50. jubilarni broj, Du Cerf, Paris, 1964.

⁷¹ B. DUPREY, *nav. dj.* str. 10.

⁷² B. BOBRINSKOY, *Le P. Yves Congar et l’orthodoxie*, u *Istina* 48 (2003.), br. 1., str. 22.

Temeljnu temu Predaje i predaja Congar je obradio u djelu koje je izišlo u 2 sveska: *La Tradition et les traditions*, iz god. 1960. i 1961. I u tom smislu Boris Bobrinsky će za njega posvjedočiti da je Congar bio “čovjek zaljubljen u istinu. On je osjećao potrebu povratka na zajedničke izvore Istoka i Zapada i da se ostvari neka ‘terapija memorije’ da bi se ponovno pronašla ‘katolička’ (sveopća) vizija ekleziologije”.⁷³

Osim interesa za Istok i pravoslavlje Congar je gajio i posebne osjećaje i zauzetost u proučavanju i objektivnom pristupu i prema prvacima reformatorskog pokreta na Zapadu. Potkraj svog života i intelektualnog rada, Yves Congar će se posvetiti istraživanju života i djela Martina Luthera i njegove nauke o Euharistiji, te o kristologiji reformatora iz Wittenberga.⁷⁴ Na kraju, sažimajući njegov ekumenski doprinos, može se samo ponoviti ono što je on sam zapisao, u svom *Dnevniku* za vrijeme Koncila, prisustvujući uklanjanju ekskomunikacija između Rima i Carigrada, dana 7. prosinca 1965.: “... bio je to plebiscit za ujedinjenje! Budućnost je otvorena za prevladavanje novih etapa. Gospodin koji je započeo to veliko djelo znat će ga dovesti i do dovršenja”.⁷⁵

4.1. Doprinos novijih redovničkih udruga i pokreta ekumenskom pokretu

U najnovije vrijeme, tj. u posljednja dva desetljeća pojavljuju se, bilo u katoličkom, bilo u krugu Crkava i crkvenih zajednica, proizišlim iz Reformacije, pokreti i udruge koje se posvećuju promicanju ekumenizma, te osobito, zajedničkom djelovanju, življenju i čak pripadnosti jednom te istom redu, udruzi pripadnika raznih kršćanskih Crkava. U tom vidu vrijedno je spomenuti zajednicu iz Taize'-a, koju je osnovao brat Roger Schutz, i koja nastoji ‘zajednički’ živjeti, prihvatiti evanđeoske savjete, te prihvaćati kršćane iz raznih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica.⁷⁶

⁷³ Vidi Y. CONGAR, *Martin Luther. Sa foi, sa reforme. Etudes de theologie historique*, Du Cerf, Paris 1983. Djelo je izišlo u prigodi proslave 500-te godišnjice rođenja M. Luthera (1483-1983.) i ono je, u stvari, i posljednje značajnije djelo tog velikog i zaslužnog teologa i ekumenskog pregaoca.

⁷⁴ *Neuf cents ans apres. Notes sur le ‘schisme’ orientale*, koje je objavljeno 1954., u prigodi 900-te obljetnice raskola (1054-1954.), i koje je izišlo u Spomenspisu za Dom Lamberta Beauquina.

⁷⁵ Nešto više se može naći na Internetu: Website: www.taize.fr/hr/hrsrecj:

⁷⁶ Vidi *Franc. Ecum. Fraternity*, u <http://personal1.iddeo.es/fefces/6english.htm>, str.1-2.

Interesantna je pojava, u najnovije vrijeme, osnutak Franjevačkog ekumenskog *bratstva*, koje su 14. siječnja 1991. osnovali dvojica trećoredaca Pablo Manuel Alvarez i Ray St. Clair Dwyer s dozvolom i potporom mjesnog (katoličkog) biskupa iz Seville mons. Artura Sancheza Galana. Već sada opstojе zajednice u Španjolskoj, te jedna zajednica u mjestu Cardenas (Matanzas), na Kubi. “Ta zajednica, muškaraca i žena, oženjenih, ili slobodnih, laika ili zaređenih, angažirana je u socijalnom djelovanju i u evangelizaciji, posredstvom raznih susreta i povlačenja (tzv. ‘ritiri’)”.⁷⁷ Ta zajednica je usmjerena izrazito ekumenski; u središtu svega jest Krist, molitva i zajedničko djelovanje u vidu jedinstva svih kršćana, te proširenje evanđelja (misije i evangelizacija). Iz središta u Seville širi se djelovanje te udruge, koja izdaje i informativni list ‘Filadelfia’, donoseći tekstove iz Sv. pisma i molitve za jedinstvo svih kršćana.⁷⁸

I u krugu Anglikanske Crkve, posebice u Engleskoj, u posljednje vrijeme pojavljuju se pojedinci i manje udruge koje nastoje živjeti monaški, redovnički, zajednički i otvoriti se i drugim pripadnicima kršćanskih crkava, te obilježiti svoje življenje i pravilo života ekumenskim duhom.⁷⁹

U krugu Kat. Crkve, pojedini redovi ili pojedine opatije postaju središta u kojima se organiziraju susreti, simpoziji, pa čak i duža razdoblja studija i zajedničkog života predstavnika raznih kršćanskih Crkava. Tu se može spomenuti benediktinsku opatiju Sv. Marije u Monte Oliveto Maggiore (Siena) koja se, s posebnom brigom i zauzetošću ističe u promoviranju ekumenizma, te u organizaciji takvih susreta i izdavanjem djela i rezultata takvih susreta. Sami generalni kapitul tog reda (1998.), odlučio je da “se Kongregacija osposobi u ekumenskom djelovanju, promovirajući ekumenske susrete”.⁸⁰ God. 2000. opatija je organizirala ekumenski simpozij, potpomognuta Institutom ekumenske teologije, grčko-bizantinske ‘sv. Nikola’ iz Barija i monaške zajednice iz Bose-a, sjeverna Italija. Osim toga, mnoge teološke škole i fakulteti u najnovije vrijeme osnivaju posebne institute koji prihvaćaju, na daljnji studij i specijalizaciju, pripadnike raznih Crkava i crkvenih

⁷⁷ Isto, str. 1.

⁷⁸ Vidi Donald ALLCHIN, *Monasticism in the Anglican Communion*, u *Il ruolo del monachesimo nell’ ecumenismo*. Atti del Simposio Ecumenico Internazionale, (Prir.D. GIORDANO,O.S.B.) Abbazia Monte Oliveto Maggiore (Siena), 2002., str.161-173.

⁷⁹ Vidi *Presentazione* djela *Il ruolo del monachesimo...*, str. 5.

⁸⁰ Institut nudi i dvogodišnji, poslijediplomski studij ekumenizma, te izdaje i specijalizirani časopis *Studi ecumenici*, koji je već poznat i jako cijenjen. Usp. *Studi ecumenici* XXI. (2003.),br. 1.

zajednica s ciljem da se ekumensko gibanje pospješi i unaprijedi, te da rezultati tog gibanja postanu sve prisutniji, u kršćanskim zajednicama, pojedinih Crkava. Tu bismo mogli spomenuti i 'Institut ekumenskih studija sv. Bernardina' u Veneciji, koji zavisi od Franjevačkog teološkog studija u Veroni.⁸¹ Slične Institute i središta osnovali su i drugi organizmi, kao npr. Ekumensko Vijeće crkava, koje u blizini Geneve, u mjestu Bossey-u, već od 1946. održava seminare, konferencije i 'Graduate School of Ecumenical Studies'.⁸²

U ekumenskom smislu, pa i šire, osobito u inicijativama kojima se potiče međureligijski dijalog, suradnja, molitva i razne mirotvorne djelatnosti, te susreti samih religioznih poglavara i vođa, ističe se zajednica 'Svetog Egidija' u Rimu, koja se razgranala u mnogim zemljama i ima mnogo pristalica i aktivista. Zajednicu je, neposredno nakon II. vat. sabora, tj. 1968. osnovao gosp. Andrea Riccardi. On je započeo okupljati skupinu srednjoškolaca, te su počeli moliti i djelotvornije svjedočiti evanđelje. Oni se nadahnjuju na evanđelju, te na primjeru sv. Franje Asiškog. Počeli su posjećivati rimske, siromašne četvrti i tako je nastala 'Scuola popolare', ili, ono što se danas naziva 'Škola mira'. Sudjeluju i organiziraju razne međureligijske susrete, molitvene susrete i skupove mladih, po raznim gradovima Europe. Osobito je zapažen njihov angažman u smirivanju raznih ratnih sukoba (npr. posredovali su u postizanju mira u Mozambiku). "Susreti organizirani od Zajednice Sv. Egidija započinju s konferencijama predstavnika raznih religija, na koje se pozivaju, također, i političari i predstavnici raznih društava i kultura. Konferencije raspravljaju teme mira, ljudskih prava, koegzistencije među narodima i religijama. Susreti se završavaju s danom molitve. Prije svega, susreću se predstavnici raznih religija, na različitim mjestima, tražeći (i moleći!), na temelju vlastitih tradicija, mir za svijet".⁸³

Na sjevernoameričkom kontinentu vrijedno je spomenuti inicijativu i udrugu 'Sjevernoameričkih benediktinaca i cistercita' koja već 25 godina (od 1978.) promovira i daje težište na međureligijski dijalog, te veze kršćanstva s monasima na azijskom kontinentu, posebice s monasima iz Tibeta. Izdaju i svoj časopis 'MID Bulletin' (Monastic Interreligious Dialogue).⁸⁴ Ali, postoje i druge, brojne udruge i inicijative.

⁸¹ Vidi <http://www.wcc-coe.org/bossey/indeks.html>.

⁸² *Religioni mondiali per la pace. L' incontro internazionale per la pace di Sant' Egidio*, u *Il Regno*. Documenti 15 (2003.), str.499. Vidi još Internet: <http://www.santegidio.org/it/pace/pace5.htm>

⁸³ Usp. Internet: <http://www.monasticdialog.com/>

Na taj način ekumenizam u posljednjem desetljeću prelazi onu striktnu, strogo definiranu, kategoriju pokreta i nastojanja oko jedinstva svih kršćana i kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica, te se uključuje u mnogo širi pokret međureligijskog dijaloga, suradnje, zauzetosti i promicanja mira, suradnje, solidarnosti i brige za svakog čovjeka, te aktivnu zaštitu okoliša i sveukupnog Božjeg stvorenja. U svemu tome prednjače pripadnici raznih redovničkih udruuga i redova, te laika nadahnutih na primjerima i poticajima pape Ivana Pavla II., i njegove inicijative iz 1986. u Assisi-ju, i koji se, jednostavnije, nazivaju 'duhom Asiza'.

Mogli bismo nabrojiti još nekoliko središta, bilo u djelokrugu Kat. Crkve, bilo u drugim, kršćanskim Crkvama. Zapaža se vidan interes i zaokupljenost ekumenizmom i ekumenskim djelovanjem kod mnogih kršćana, bilo klerika, bilo laika. Upute i dokumenti Sv. Stolice, i putovanja, govori i spisi samog pape Ivana Pavla II., snažan su poticaj i smjerokaz kuda i kojim putem treba ići. Monaštvo, redovništvo i mnogi laici nadahnuti članstvom u svjetovnim udrugama jedne i druge Crkve, pozvani su na aktivniju i zauzetiju suradnju i evanđeosko svjedočanstvo koje nas povezuje i vodi punom i potpunom, vidljivom jedinstvu jedne, svete, katoličke i apostolske Crkve.

ZAKLJUČAK

Monaštvo i monaški pokreti imaju svoje evanđeosko utemeljenje i nadahnuće. To je asketski pokret unutar prvotne Crkve koji nastaje, raste i razvija se početkom, sredinom, krajem 4.st, te naročito početkom 5.st. Razvijao se u raznim područjima kršćanskog svijeta, od kojih su najvažniji Egipat, Palestina, Sirija i Kapadocija, na Istoku, te Italija i Galija na Zapadu. Razvijao se, uglavnom, u dva osnovna pravca: *eremitski* ili anahoretski, tj. onaj koji ističe i zahtijeva više osamljениčki, pustinjски, ili više nezavisni način života, gdje su pojedinci, ili manje skupine ljudi, slijedili model, primjer poznatijih učitelja i osnivača pojedinih oblika života, te su provodili život u molitvi, askezi, odricanju, meditaciji i studiju Sv. Pisma. Drugi je način *cenobitski*, tj. život u zajednici, zajedničarski, u dobro organiziranoj grupi monaha, redovnika, gdje se prakticira askeza, molitva, rad, studij, te sveukupno djelovanje, slijedeći *Pravilo*, pravila i regule koje se sve više i više usavršavaju. Živi se zajednički u skladno uređenom okruženju, lavri, manastiru, opatiji, ili skupini samostana i naseobina (skita).

Oci i osnivači monaštva na Istoku su sv. Antun(+oko 356.), sv. Pahomije (+345.-346.), sv. Makarije(+390.), sv. Bazilije Veliki

(+379.), te Evagrije Pontik (+399.), i mnogi drugi, dok će na Zapadu asketski i zajednički način života prakticirati i sam sv. Augustin (+430.), sv. Ivan Kasijan (+oko 430.), sv. Jeronim (osnovao samostane zapadnih kršćana u Betlehemu, u Palestini,+420.), sv. Martin Tourski (osnovao 372. samostan u Marmoutieru-u,+397.), te Rufin, a naročito je značajan sv. Benedikt iz Nursije (+543.), osnivač Reda i pisac benediktinskog Pravila. Naravno, tu su i mnogi drugi koji su doprinijeli razvoju monaštva i evanđeoskog načina života.

Međusobni utjecaj i prožimanje istočnog i zapadnog monaštva i asketizma zahvaljujemo raznim Pravilima i regulama, te spisima i pisanom ostavštinom 'otaca' monaštva i asketskog života, te životopisima pojedinih svetaca i osnivača, koji su se širili i postajali zajedničkom baštinom kršćanstva i svih mjesnih Crkava. Time se produbljavala duhovnost, liturgijski život i razvijali su se razni oblici života, djelovanja i svjedočenja pojedinih Crkava.

Zato, svako dublje i uzajamno proučavanje zajedničke baštine, posebice te asketske i monaške baštine, te svako vraćanje 'na izvore' doprinosi i samom ekumenizmu i ekumenskom pokretu koji je postao 'znakom vremena' i koji je neizbježni zahtjev suvremenom kršćanstvu. I sve bi trebalo biti usmjereno zajedničkom radu oko uspostave jedinstva jedne i jedinstvene Kristove Crkve, te da se što prije i vidljivije, ostvari i oživotvori ona Kristova molitva, uoči muke: '... da svi budu jedno, da svijet uzvjeruje da si me ti, Oče, poslao!' (Iv 21,17.). I samo aktivnije uključivanje monaha, redovnika, redovničkih udruga i Redova, bilo s Istoka, bilo sa Zapada, može mnogo doprinijeti međusobnom upoznavanju, približavanju i usvajanju zajedničke baštine prvotne Crkve koja nas sve ujedinjuje i obvezuje. Jer, vidovi monaškog i redovničkog života, koji teže kontemplaciji, molitvi, njegovanju liturgije, te rad i evangelizacija i zauzetost u misijskom djelovanju Crkve, pokazuju silno bogatstvo i duhovnu baštinu u različitosti. Upoznavanje i njegovanje tih posebnih vidova doprinosi i ekumenskom zbližavanju i radu oko jedinstva i zajedništva svih kršćanskih Crkava.

MONASTICISM – SIGN AND IMPULS TO UNITY OF CHURCH

Summary

Monastic life and monastic movements have their evangelical foundation and inspiration. It is an ascetic movement inside the original Church that emerges, grows and develops at the beginning, middle and the end of the 4th century, and particularly of the 5th

century. It develops in different parts of Christian world, of which the most important are Egypt, Palestine, Syria and Cappadocia in the East, and Italy and Gaul in the West.

Generally, it grows into two basic directions: the *eremite*, or *anachoretic*, i.e. the one that emphasizes and demands a more solitary, desertlife, or more independent way of life, where individuals or small groups of people follow a model, an example of famous teachers and founders of particular ways of life, spending their lives in prayer, ascetism, selfsacrifice, meditation and study of Holy Scripture.

The other direction is the *coenobitic*, i.e. life in community, shared life, in a well organized group of monks, friars, where they practice ascetism, prayer, work, study and an overall action, following the rule, principles and regulations, making growing efforts to improve them. They live together in a harmoniously regulated environment, in a «lavra», monastery, abbey, or a group of monasteries and settlements («skits»).

The fathers and founders of monasticism in the East were: St. Anthony (around +356), St. Pachomius (+345-346), St. Maccarius(+390), St. Basilius the Great(+379), Aevagrius Pontic (+399), and many others, while in the West ascetism and communal life were practiced by St Augustine himself (+430), by St. John Cassian (around +430), by St Jerome (who founded the monasteries of the Western Christians in Betlehem, in Palestine,(+430), St Martin of Tour (who founded a monastery in Marmoutier in 372 (+397), and also Rufinus, while particularly important was St Benedictus from Nursia (543), the founder of the Order and the author of the Benedictine Rule. Of course, there are many others who contributed to the development of monasticism and evangelical way of life.

Owing to various Rules and regulations, the documents and writings of the «*fathers*» of monasticism and ascetic life, as well as to the biographies of some saints and founders that were spreading around and, in that way, becoming a mutual heritage of Christianity and all of the local Churches, there was an interrelation and mutual permeation between the eastern and western monasticism and ascetism. In this way, spirituality and liturgical life deepened and various forms of life, activities, as well as the testimonies of particular Churches developed.

Therefore, every deeper and reciprocal study of the common heritage, especially of that ascetic and monastic heritage, every returning to the »origins«, contributes and can contribute to ecumenism itself as well as to the ecumenical movement, which

has become *»the sign of the times«* and which is an inescapable demand on contemporary Christianity.

And all is directed, i.e. should be directed toward the common labour on establishing the unity of one unique Christ's Church, and to realize and put into practice, as soon and as evident as possible, the prayer of Christ before the passion: *«May they all be one, Father, may they be one in us, as you are in me and I am in you, so that the world may believe it was you who sent me!«* (John 21,17).

And that more active inclusion of monks, friars, monastic associations and Orders, whether they be from East or West, can contribute a lot to getting to know each other; it can bring closer and appropriate the mutual original heritage of the original Church, which unites and obliges us. Because, the aspects of monastic life, which tend to contemplation, prayer, and caring for liturgy, as well as to work, evangelisation and commitment to the Church missionary activities, show a vast wealth and spiritual heritage in diversity. Exploring and cherishing of these specific aspects contribute to both ecumenical rapprochement and work on the unity and togetherness of all Christian Churches.

Key words: *monk, monasticism, rule of monastic life, work, evangelization, piety, ecumenism*